

Opinnäytetyö (AMK)
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosiaalipalvelutyö
2011

Lauri Harkia

KUUNTELIJA, MAHDOLLISTAJA, SOVITTELIJA

– Varsinais-Suomen sovittelutoimiston
sovittelijoiden kokemuksia roolistaan
sovitteluprosessissa

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU
TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Lauri Harkia

KUUNTELIJA, MAHDOLLISTAJA, SOVITTELIJA – VARSINAIS-SUOMEN SOVITTELU-TOIMISTON SOVITTELIJOIDEN KOKEMUKSIA ROOLISTAAN SOVITTELU-PROSESSISSA

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli kartoittaa Varsinais-Suomen sovittelutoimiston aktiivisovittelijoiden näkemyksiä omasta roolistaan sovitteluprosessissa. Tutkimuksen toisena tavoitteena oli kerätä sovittelijoiden näkemyksiä hyvästä sovittelijasta. Molemmissa teemoissa haluttiin etsiä myös mahdollisia eroavaisuuksia vanhojen, ennen Sovittelulain voimaantuloa 2006 sovittelutyön aloittaneiden, ja uusien, lain voimaantulon jälkeen aloittaneiden, sovittelijoiden näkemyksissä. Sovittelijoiden omien näkemysten kartoittaminen on tärkeää, sillä monissa tutkimuksissa sovittelua tarkastellaan vain teorian tai alan ammattilaisten näkökulmasta.

Sovittelu on oikeuskäsittelylle rinnakkainen prosessi, jossa rikoksen tai riita-asian osapuolet pääsevät keskustelemaan tapahtuneesta turvallisessa ilmapiirissä. Sovittelussa osapuolet ovat aina tilanteen asiantuntijoita, sovittelijat ovat läsnä mahdollistajina ja tilannetta ohjaavina henkilöinä. Laki rikos- ja riita-asioiden sovittelusta tuli voimaan 1.1.2006.

Tutkimus toteutettiin haastattelemalla yhdeksää sovittelutoimiston aktiivisovittelijoita. Tutkimusmenetelmäksi valikoitui haastattelu, sillä tutkittavat asiat eivät ole helposti laskettavissa ja puolistrukturoidulla teemahaastattelulla asiaan pystyttiin paneutumaan tarkemmin.

Tutkimuksessa kävi ilmi, että sovittelijat näkevät roolinsa sovitteluprosessissa ensisijaisesti mahdollistajina. Toiminnallaan he mahdollistavat osapuolten kohtaamisen ja turvallisen sovittelutapaamisen järjestämisen. Muina rooleina sovittelijat kokivat toimivansa kuuntelijoina, ohjaajina sekä prosessin kulun asiantuntijoina.

ASIASANAT:

sovittelu, restoratiivinen oikeus, roolit, vapaaehtoistyö

BACHELOR'S THESIS | ABSTRACT

TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Bachelor of Social studies | Social services

2011 | 58

Markku Heino, Heidi Ristseppä

Lauri Harkia

LISTENER, ENABLER, MEDIATOR – EXPERIENCES OF SOUTHWEST FINLAND MEDIATION OFFICE'S MEDIATORS ABOUT THEIR ROLE IN THE MEDIATION PROCESS

The purpose of this thesis was to survey the roles Southwest Finland Mediation Office's mediators identify in themselves as parts of the mediation process. The second aim was to study their views on a good mediator. In both themes I also wanted to search for possible differences between the old, who started as mediators before The Act on Mediation in Criminal Cases came into effect in 2006, and new, who started the work after legislation, mediators. It is important to gather the views of mediators as many studies only look at the theory of mediation and the views of professionals.

Mediation is a parallel process to that in a Court of Law, in which the parties of a crime or a dispute are allowed to discuss the incident in safe environment. In mediation the parties are always the experts of the situation and the mediators are present only as enablers and instructors. The Act on Mediation in Criminal Cases came into effect on 1.1.2006.

The study was conducted by interviewing nine active mediators of the mediation office. A semi-structured interview was determined to be the best way to address the issue, because the cases are not easily calculable.

The study revealed that mediators identify themselves mainly as enablers of the mediation process. They feel that as mediators they enable the safe meeting of parties. Other roles experienced are listener, mentor and expert of the procedure.

KEYWORDS:

mediation, restorative justice, roles, voluntary work

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	6
2 MITÄ SOVITTELU ON?	8
2.1 Restoratiivinen oikeus	10
2.2 Sovittelupalveluiden kehitys Suomessa lyhyesti	12
2.3 Sovittelun nykytila Suomessa	14
2.4 Sovittelupalvelut Varsinais-Suomessa	17
3 SOVITTELUUN TEKIJÄT JA PROSESSIN ETENEMINEN	18
3.1 Sovittelutoimisto	18
3.2 Vapaaehtoissovittelijat	20
3.3 Sovittelun kulku	21
4 VAPAAEHTOISTOIMINTA	23
5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	26
5.1 Tutkimustehtävä	27
5.2 Tutkimusmenetelmät	28
5.3 Tutkimusaineiston hankinta	29
5.4 Eettisyys ja luotettavuus	32
6 TUTKIMUKSEN TULOKSET	34
6.1 Haastateltavien taustat	34
6.2 Sovittelijan rooli sovitteluprosessissa	36
6.2.1 Sovitteluprosessin käynnistyminen	37
6.2.2 Sovittelutapaaminen	39
6.2.3 Onnistunut sovittelu?	41
6.3 Sovittelijan oma kokemus roolistaan	42
6.4 Hyvä sovittelija	43
6.5 Hyvä sovittelu	45
6.6 Sovittelun kehittämisestä	45
7 POHDINTAA	47
LÄHTEET	53

LIITTEET

Liite 1. Rikos- ja riita-asioiden sovittelukäsittelyn prosessikaavio

Liite 2. Tutkimuksen haastattelurunko

KUVIOT

Kuvio 1 Sovitteluun tulleet rikokset ja riita-asiat koko Suomessa 2009–2010, %
(mukaillen THL 2011a)

1 JOHDANTO

”Usein ajatellaan, että vain tuomioistuin ja sen langettama rangaistus pystyvät osoittamaan, että yhteiskunta ei hyväksy rikoslain kieltojen rikkomista. Sovittelu ei kuitenkaan saa tarkoittaa eikä tarkoita, että rikolliset teot hyväksyttäisiin tai painettaisiin villaisella. Hyvin onnistunut sovittelu vahvistaa uhrille, että hän koki vääryyden, ja saa tekijän konkreettisesti ymmärtämään tekonsa moitittavuuden.” (Brax 2010.)

Ajatus rikosten sovittamisesta nostaa monenlaisia tunteita ihmisissä. Jos joku on joutunut rikoksen uhriksi, miten muka on oikeudenmukaista että tekijä ei saa teostaan rangaistusta ja kävelee vapaaksi kuin koira veräjältä? Sovittelu ei tarkoita ettei tekoa käsiteltäisi rikoksena, vääränä tekona, toista ihmistä vastaan. Sovittelussa tapaus saa kasvot. Tekijä joutuu kohtaamaan sen henkilön, jolle hän on tehnyt jotain tai jonka elämään hän on vaikuttanut negatiivisesti. Lähtökohtana sovittelussa, ja taustalla vaikuttavassa restoratiivisessa oikeudessa, on ihmisten oma ongelmanratkaisukyky omista ongelmistaan. Oikeudessa tunteille, syille ja seurauksille ei ole juurikaan sijaa; asianosaiset eivät välttämättä puhu toisilleen mitään, asianajajat ja tuomarit puhuvat motiiveista ja rangaistuksista.

Tässä työssä toteutin haastattelututkimuksen Varsinais-Suomen sovittelutoimiston yhdeksälle aktiivisovittelijalle. Tutkimuksen tarkoituksena oli kartoittaa haastateltujen sovittelijoiden näkemyksiä roolistaan sovittelijana sekä siitä millainen on hyvä sovittelija ja hyvä sovittelu. Teoriaosuudessa tutkin sovittelun taustaa restoratiivisen oikeuden pohjalta, tutustun suomalaisen sovittelun kehitykseen, nykytilaan ja normaalin sovitteluprosessin etenemiseen jutun esitöistä aina seurantaan asti, sekä mietin vapaaehtoistyön käsitettä.

Kansainvälisestikin suomalaiset tunnetaan rauhaa rakentavana kansana kiitos Nobel-palkitun Martti Ahtisaaren, rauhanneuvottelutyöstään tunnetun Harri Holkerin sekä monien muiden suomalaisten, jotka ovat tehneet työtä rauhan ja sovinnon eteen. Miksi emme siis rakentaisi rauhaa ja sovintoa myös arjessamme? Miksi emme korostaisi lakien ja asetusten rikkomisen sijasta ihmisten elämien ja sosiaalisten suhteiden rikkomista?

Pekka Viirteen sanoin: ”En pidä rankaisemisesta vaan mielekkäämpää on, että ihminen joutuu selvittämään asiansa. Jos poika varastaa mummolta kassin kädeltä, hän saa siitä sakkoa tai ehdollista. Mutta se ei ole vastaus mummon tuntemaan pelkoon ja ahdistukseen. Sen sijaan se voisi olla, että nuori joutuu kuulemaan vanhuksen pelot ja käymään keskustelua siitä, miksi näin kävi, häpeämään ja pyytämään anteeksi. Pappina ajattelutapani on, että ihmisellä on oikeus pyytää ja saada anteeksi ja kun on tehnyt väärin, täytyy yrittää korvata se jotenkin. Kaikki rikokset ovat yksilöllisiä eikä niitä saisi käsitellä massatuotteena. Tärkeää on tekijän ja uhrin vuorovaikutus ja tekijän vastuu.” (Kostiainen 2003).

2 MITÄ SOVITTELU ON?

Rikos ja riita-asioiden sovittelu on maksutonta palvelua, ”jossa rikoksen osapuolille järjestetään mahdollisuus puolueettoman sovittelijan välityksellä kohdata toisensa luottamuksellisesti, käsitellä rikoksesta sen uhrille aiheutuneita henkisiä ja aineellisia haittoja sekä pyrkiä omatoimisesti sopimaan toimenpiteistä niiden hyvittämiseksi. Rikosasioiden sovittelu on oikeuskäsittelylle rinnakkainen tai sitä täydentävä menettelytapa rikoksiin liittyvien kysymysten ratkaisemiseksi. Sovittelussa osapuolet pyrkivät tekemään sovittelijan avulla kumpaakin osapuolta tyydyttävän sopimuksen vahingonkorvauksesta tai muunlaisesta tavasta loukatun osapuolen hyvittämiseksi.” (Valtakunnansyyttäjävirasto 2006, 1.)

Sovittelussa osapuolet pääsevät keskustelemaan turvallisessa ja valvotussa ympäristössä, ja heidän annetaan käsitellä heille tärkeitä asioita ja kertoa niistä omien kokemustensa mukaisesti. Sovittelu on aina vapaaehtoista kaikille osanottajille, eli ketään ei pakoteta mihinkään. Asianomistajan ja epäillyn kokemukset tapahtuneesta eroavat toisistaan hyvin useasti, ja esimerkiksi käräjäoikeuden istunnossa näitä tuntemuksia ei päästä välttämättä avaamaan jo pelkän virallisen ja autoritäärisen ilmapiirin takia, siksi onkin tärkeää että sovittelussa näistä asioista päästäisiin puhumaan. Sovittelu avaakin molemmille osapuolille erilaisen väylän toisen ymmärtämiseen, jos osapuolet vain ovat valmiita ajattelemaan tapahtunutta objektiivisesti. Sovittelu voi olla onnistunut prosessi vaikka sopimukseen ei aina päästäisikään. Osapuolten kohtaaminen voi selkeyttää tilannetta, poistaa mahdollisia pelkoja sekä väärinkäsityksiä ja nostaa esiin positiivista vastuunottoa vaikka sovittelu syystä tai toisesta keskeytyisikin. (Iivari 2007, 19–21.)

Sovittelun tarkoitus on aina palauttaa tilanne mahdollisimman hyvin normaaliksi, eli konfliktia edeltäneeksi. Raha ei ole myöskään ainoa sovittelussa esille tuleva asia, vaikka monesti suurin keskustelu aiheutuukin siitä, vaan sovittelussa esitetään myös anteeksipyyntöjä suuntaan sekä toiseen. Rahakorvaus ei myöskään ole ainoa mahdollinen korvauslaji. Muita mahdollisia käytettyjä korvauksia ovat työkorvaukset, omaisuuden palauttaminen, käyttäytymissopimukset (esimerkiksi lupaus paremmasta käytöksestä tulevaisuudessa) sekä jo edellä mainittu anteeksipyyntö, joka hyvin usein sisältyy muihin korvauksiin. Sovittelusopimus on ensisijaisesti asianosaisten välinen sopimus, mutta sovittelijoiden tehtävänä varmistaa, että asianosaiset tietävät mitä itse asiassa sopivat ja että korvaukset ovat kohtuullisia. (Elonheimo 2004, 193–194; livari 2007, 48–55.)

Parhaimmissa tapauksissa sovittelussa toteutuu tilanne, jossa kaikki osapuolet ”voittavat”:

1. asianomaisille sovittelu on aikaa säästävä ja parhaassa tapauksessa eheyttävä ja selkeyttävä tilaisuus, jossa he saavat itse sopia keskinäisestä konfliktistaan
2. sovittelijat saavat tehdä tärkeää työtä ja näkevät työnsä hedelmät nopeasti, sovittelijat myös oppivat työstään paljon ja pystyvät mahdollisesti hyödyntämään opittuja taitoja muussa elämässä
3. yhteiskunnalle sovittelu on suhteellisen halpa ja nopea vaihtoehto oikeusprosessiin verrattuna

(mukaillen Elonheimo 2004, 183; Gellin 2008.)

Sovittelun potentiaalista asiakaskuntaa voi kuvata hyvin yhdellä sanalla: kaikki. Kuka tahansa voi siis joskus tarvita sovittelupalveluita. Etenkin nuoret alle 21-vuotiaat on saatu hyvin sovittelun piiriin: tekijöiksi epäillyistä kyseiseen ikäryhmään kuuluvia oli vuonna 2010 48 prosenttia. Toisaalta sovittelun asianomistajista lähes 70 % on yli 21-vuotiaita. Kaikki ikäryhmät, niin lapset kuin vanhukset-

kin, ovat kuitenkin edustettuina sovittelun kentällä. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos [myöhemmin THL] 2011a, 5–6.)

2.1 Restoratiivinen oikeus

Vuonna 1977 norjalainen Oslon yliopiston kriminologian professori Nils Christie kirjoitti artikkelin *Conflicts as property* (1977, 1–15), jossa hän kritisoi senhetkistä oikeuslaitosta. Christie näki että ihmisten väliset konfliktit oli ryöstetty oikeusjärjestelmän toimesta niihin suoraan osallisilta ihmisiltä ja että konfliktin kuuluisi olla vain uhrin ja tekijän välinen asia johon heidän pitäisi itse löytää ratkaisu. Hänen mukaansa konfliktit ovat yhteiskunnalle tärkeitä elementtejä, ihmisten omaisuutta, joita ei pidä piilottaa. Christie onkin yksi restoratiivisen oikeuden, ja Suomalaisen sovittelun rakentumisen, tärkeimmistä vaikuttajista (Järvinen 1997, 32).

KONFLIKTIT nähdään tärkeinä elementteinä yhteiskunnassa. Teollistuneissa yhteiskunnissa ei ole liikaa konflikteja, niitä on liian vähän. Meidän täytyy järjestää yhteiskunnan sosiaaliset rakenteet niin, että konflikteja voidaan yhtä aikaa sekä vaalia että tehdä näkyviksi. Meidän täytyy myös varmistaa, etteivät ammattilaiset omi konfliktien hoitoa. Etenkin uhrien oikeus osallistumiseen on riistetty. Rikosoikeudellinen prosessi, joka palauttaa osapuolten oikeudet omiin konflikteihinsa, on tarpeen. (vapaasti kääntäen Christie 1977, 1.)

Suomalaisen sovittelun lähtökohtana onkin restoratiivinen oikeus, jonka osuvin suomennos on korjaava oikeus (Elonheimo 2010, 28). Restoratiivinen oikeus ei sinänsä ole yksi selkeä kokonaisuus tai tuote, vaan käsite viittaa tiettyyn menettelytapaan ja arvomaailmaan. Restoratiivisessa oikeudessa rikosta ei nähdä ensisijaisesti rikoksena valtiota ja lakia vastaan, vaan rikoksena toista ihmistä vastaan. (Iivari 2007, 22–23.) Tällöin rikosta käsitellessä nostetaan pääasiallisesti esille uhrille tehtävä hyvittäminen, yhteiskunnan normien ja arvojen vahvistaminen sekä kaikkien asianomaisten selviytyminen tulevaisuudessa. Samalla

myös korostetaan rikoksen kollektiivista näkökulmaa, sitä että rikoksen kohde ei ole vain kasvottomat yhteiskunnan lait, vaan konkreettiset kanssaihmiset. (livari 2010a, 60–61.)

Restoratiivisen oikeuden arvot ja menettelytavat Elonheimon (2010, 28–30) mukaan (mukaillen):

- Kokonaisvaltainen vahinkojen korvaus; ei keskitytä ainoastaan rahalliseen korvaukseen
- Kunnioittava vuoropuhelu, joka luo pohjan luottamuksellisuuudelle
- Asianosaissuhde; rikos uhria ja ihmissuhteita vastaan, ei valtiota ja lakia
- Vastuun ottaminen; sovittelun edellytys on että tekijä myöntää tekonsa edes pääosin
- Oppiminen ja rehabilitaatio; rikoksentekijä nähdään kehityskelpoisena yksilönä, jota voidaan opettaa keskustelemalla
- Vapaaehtoisuus; osallistuminen ja sopimuksen teko ovat vapaaehtoisia kaikille osapuolille
- Tunneälykyys; tunteet ymmärretään tärkeinä, sekä rikoksen tekijä että uhri pääset ilmaisemaan nämä tapauksen aiheuttamat tunteet
- Yhteisöllisyys; tilanteen vaikutus yhteisön normien ja sosiaalisten suhteiden parantamiseksi

Restoratiivista oikeutta voidaan pitää vastavoimana muodolliselle oikeusprosessille. Se edustaa kolmatta vaihtoehtoa retributiiviselle, eli rangaistuksen merkitystä korostavalle, sekä rehabilitatiiviselle, eli kuntoutusta korostavalle, oikeuskäsitykselle. Restoratiiviseen oikeuteen verrattuna ne nähdään usein turhan ”viranomaiskeskeisinä, muodollisina, hitaina ja kalliina, sekä tehottomina esimerkiksi uusintarikollisuuden vähentämisen tai asianosaisten tyytyväisyyden suhteen”. (Elonheimo 2010, 27; livari 2010a, 60–61).

Restoratiivinen oikeus on paljon muutakin kuin rikos- ja riita-asioiden sovittelu-toimintaa sellaisena kuin se laissa Rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovit-telusta (9.12.2005/1015) määritellään. Miller ja Blackler (1998) huomauttavat-kin, että restoratiivisen oikeuden käsitettä käytetään viittaamaan ”huomattavan laajaan ja moninaiseen ryhmään virallisia ja epävirallisia toimenpiteitä” joita ovat esimerkiksi

- asianomistajan ja epäillyn väliset tapaamiset rikosoikeudellisessa yhtey-
dessä
- riita-asioiden ongelmanratkaisu yksityishenkilöiden välillä
- konfliktinratkaisun työpajat tai istunnot organisaatioissa
- tiiminrakennuksen ammatilliset istunnot työpaikoilla
- avioliittoneuvonta
- huonosti käyttäytyvien lasten ohjaus vanhempien toimesta
- anteeksipyyntö erinäisissä tilanteissa

(mukaillen Miller ja Blackler 1998, Miers 2001, 4 mukaan)

2.2 Sovittelupalveluiden kehitys Suomessa lyhyesti

Saija Järvisen (1993, 30–32) tutkimuksen mukaan sovittelun suomalaiseksi uranuurtajaksi voidaan laskea Kirkon Diakoniatyön keskuksen¹ kriminaalityön sihteerin Pekka Viirre. Viirre esitti jo vuonna 1977 ajatuksia asianomaiset pa-remmin mukaan ottavasta ongelmanratkaisusta. Hänen näkemyksiään tuki 1982 myös Helsingin lääninvankilan vankilapappina toiminut Juhani Iivari, joka tuolloin kirjoitti rikoksen sosiaalisesta vaikutuksesta ja kuinka rikokseen suhtau-tumisen tulisi ilmentää tämän vaikutuksen tasapainottavaa toimintatapaa. Konk-reettista etenemistä alkoi tapahtua 1980-luvun alussa, kun Helsingin yliopiston dosentti Martti Grönfors, joka oli Uudessa-Seelannissa osallistunut sovittelutoi-minnan käynnistäneeseen työryhmään, alkoi kartoittaa Suomen Akatemian tu-kemana sovittelukokeilun aloittamista Suomessa. Kartoituksessaan Grönfors

¹ Nykyisin Kirkon diakonian ja yhteiskuntatyön yksikkö (KDY)

totesikin Nils Christien (1977) ajatusten löytyvän pitkälti suomalaisten sovittelukokeilujen käynnistymisen taustalta.

Rikosasioiden sovittelu aloitettiin Suomessa vuonna 1983 projektiluontoisena hankkeena Vantaalla. 1986 sovittelutoiminta otettiin Vantaan kaupungin omaksi pysyväksi toiminnaksi ja osaksi sosiaalitoimintaa. Positiivisten kokemusten perusteella sovittelutoimintaan liittyviä projekteja käynnistyi 1980-luvulla yhä useammassa kaupungissa, ja 1990-luvun alussa toiminta oli levinnyt jo yli sataan kuntaan. (Iivari 2010b, 13.) Turussa sovittelutoiminta aloitettiin kahdessa kaupunginosassa kokeiluluontoisena alle 25-vuotiaiden rikoksentekijöiden projektina vuonna 1986 (Järvinen 1993, 40–41). Lainsäädäntöä sovittelutoiminnasta ei kuitenkaan tässä vaiheessa vielä ollut.

Vuonna 1991 tulivat voimaan uudistetut toimenpiteistä luopumista säätelevät säännökset, joiden mukaan sovittelu voi olla yhtenä perusteena toimenpiteestä luopumiselle. Sovinto mahdollisena syyttämättä ja tuomitsematta jättämisen perusteena tuli rikoslakiin vuonna 1997. Myöhemmin sovinto on lisätty myös rangaistusta mahdollisesti lieventäväksi seikaksi. (Iivari 2007, 9–11.) Sovinnolle oli siis jo 1990-luvun lopussa määritelty asema lainsäädännössä ja kiinnostus sovittelun kehittämiseen oli suurta.

Sovittelupalvelu oli tässä vaiheessa kuitenkin vielä varsin hajanaisesti ja järjestäytymättömästi organisoitua. Sosiaali- ja terveysministeriön 1998 asettama rikos- ja riita-asioiden sovittelun arviointi- ja selvitystyöryhmä näki että ”kansalaisilla tulisi olla yhtäläiset mahdollisuudet hakeutua sovitteluun ja sovitteluun ohjaavilla viranomaisilla tulisi aina harkintansa mukaan olla mahdollisuus ohjata tapaus sovitteluun”. Tämä ajatus toimi suurimpana paineena sovittelun organisoimisen kartoittamiselle, ja keväällä 2000 sosiaali- ja terveysministeriö asetti Juhani Iivarin selvityshenkilöksi kartoittamaan sovittelun tilannetta ja laatimaan

ehdotuksen siitä miten sovittelu tulisi valtakunnallisesti järjestää. Selvityshenkilöraportin mukaan sovittelun järjestäminen nojautui pitkälti kuntien vapaaehtoiseen aktiivisuuteen tuottaa kyseistä palvelua alueensa asukkaille. Vain osassa kunnista edes järjestettiin sovittelupalvelua ja Suomessa oli tuolloin yli sata kuntaa, joissa sovittelun toteuttamiseksi ei ollut tehty mitään. Kuntien vapaaehtoisuus oli siis kestämaton toimintamalli valtakunnallisen sovittelun järjestämiselle. (livari 2001; 2007.)

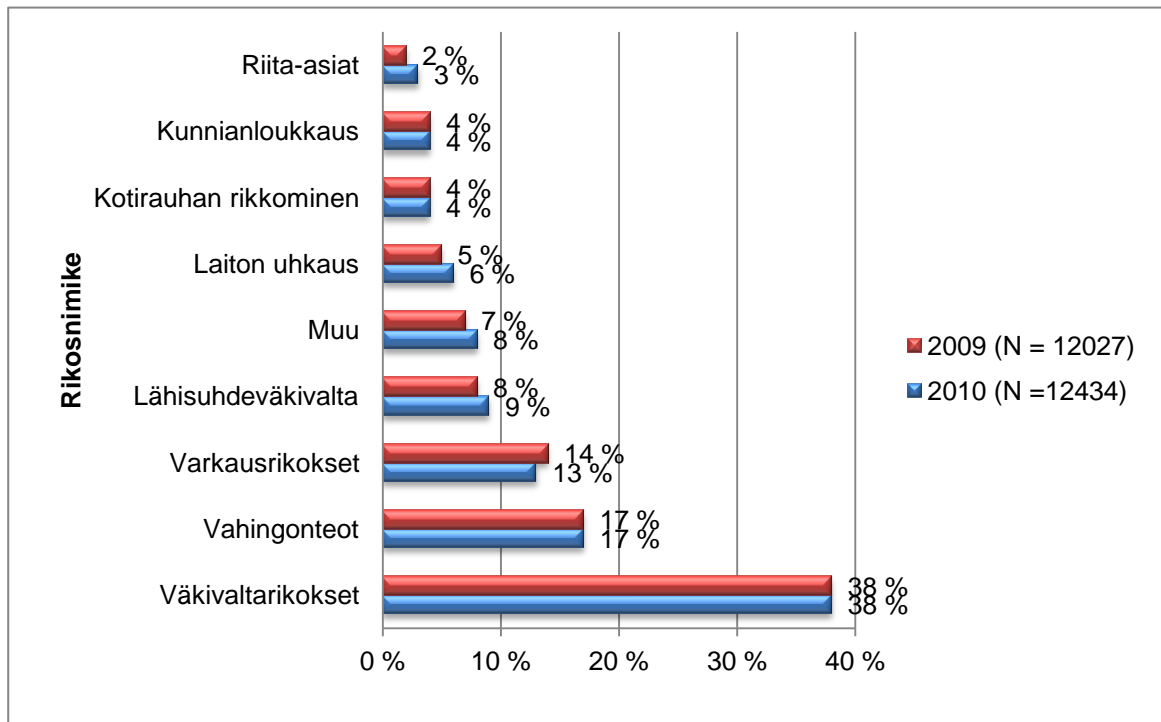
Selvityshenkilön raportin ehdotuksista koostettiin sosiaali- ja terveysministeriön työryhmässä lakiehdotus rikos- ja riita-asioiden sovittelusta. Laki rikos- ja eräiden riita-asioiden sovittelusta (9.12.2005/1015, tässä työssä myöhemmin Sovittelulaki) annettiin joulukuussa 2005 ja laki astui voimaan 1.1.2006. Laissa tarkoitettua sovittelupalvelua tuli Suomessa olla kaikkien kansalaisten saatavilla 1.6.2006 alkaen. (livari 2007, 10.)

2.3 Sovittelun nykytila Suomessa

Vuonna 2010 koko Suomessa soviteltiin yhteensä 12 313 rikosta ja riita-asiaa ja tapausten määrä kasvoi noin 4 % edellisvuoteen verrattuna (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos [myöhemmin THL] 2011a, 1). Sivulla 15 kuvioista 1 nähdään, että sovitteluun tulleiden tapausten rikosnimikkeiden määrät ovat pysyneet lähes samoina vuosina 2009–2010.

Sovitteluun kuitenkin ohjautuu vain pieni osa rikoksista. Vuonna 2010 rikoslakirikoksista vain noin 2 % ohjautui sovitteluun ja luku onkin pysynyt samalla tasolla viime vuosina (THL 2011a, 1). Soviteltavaksi voidaan kuitenkin ottaa vain rikoksia, ja riita-asioita, joissa vähintään toinen osapuoli on luonnollinen henkilö, jolloin esimerkiksi yritysten välisiä riitoja ei voida lain puitteissa sovittaa (livari 2007, 31). Vuonna 2010 sovittelun tapausmäärä kasvoivat 4 prosenttia, joskin

kasvu hidastui edellisistä vuosista. Sovittelulain valmistelussa vuosittaiseksi rikossovittelujen määräksi arvioitiin noin 12 000, joten tämä tavoite on nyt saavutettu, kun otetaan mukaan myös sovitellut riita-asiat. (THL 2011a, 1–2.)

Kuvio 1 Sovitteluun tulleet rikokset ja riita-asiat koko Suomessa 2009–2010, % (mukaillen THL 2011a)

Valtakunnallisesti sovittelun asema ja merkitys on huomioitu entistä paremmin nyt, kun toiminta on saavuttanut valmistelussa oletetun tavoitteen. Hyvänä esimerkkinä sovittelun kansallisesta huomioinnista vuoden 2011 hallitusohjelmassa (Valtioneuvosto 2011, 26) linjataan tavoitteeksi ”edistää sovittelun käyttöä konfliktinratkaisukeinona erilaisissa rikos- ja riita-asioissa oikeudenkäyntimenettelyn nopeuttamiseksi.” Toisaalta lähisuhdeväkivaltatapauksissa valtioneuvosto haluaa hallitusohjelmassa (Valtioneuvosto 2011, 26) rajata sovittelun käyttöä, koska ”tällaisten rikosten sovitteluun liittyy piirteitä, jotka saattavat vaarantaa rikoksen uhrin oikeusturvaa”. Kuitenkin sekä valtiosyyttäjä Leena Metsäpelto että dosentti Juhani Iivari, totesivat XVIII Valtakunnallisessa sovitteluseminaarissa Turussa 2.10.2011, että hallitusohjelma ei tule vaikuttamaan sovittelun

asemaan ilman lainmuutosta. Hallitusohjelman tahto onkin, että lähisuhdeväkivaltatapauksissa lain määrittelemät ehdot sovittelun aloittamiseen toteutuvat ja että tähän kiinnitetään huomiota. (Metsäpelto 2011, livari 2011.)

Lähisuhdeväkivallan sovittelu on rikos- ja riita-asioiden sovittelun erityisala, jota varten sovittelijan tulee olla kokenut ja käydä asiaan perehdyttävää erityiskoulutusta. Sovittelussa ei ole tarkoituksena määritellä rikosoikeudellista syyllisiä tapahtuneeseen, vaan käsitellä enemmänkin tapauksen merkitystä asianosaisten välisiin suhteisiin. Lähisuhdeväkivaltatapauksissa erityisen tärkeää on tehdä tapaamisesta turvallinen molemmille osapuolille ja varmistaa osapuolten aito vapaaehtoisuus sovitteluun. Tästä syystä lähisuhdejutuissa tulee olla aina kaksi sovittelijaa ja osapuolille järjestetään erillistapaamiset ennen varsinaista sovittelutapaamista. (livari 2007, 32.) Erillistapaamisilla on suuri merkitys lähisuhdeväkivaltaa soviteltaessa. Erillisissä tapaamisissa sovittelijoiden kanssa osapuolet saavat kertoa tapahtuneesta turvallisessa ympäristössä ja tulla aidosti kuulluksi ilman toisen osapuolen läsnäoloa. Tällöin on helpompaa tasapuolisesti kuvata tapauksen nostamia tunteita. (Flinck ja livari 2004, 148.)

Vastuu sovittelulain mukaisen sovittelutoiminnan johdosta, ohjauksesta sekä valvonnasta kuuluu sosiaali- ja terveysministeriölle. Sovittelupalveluiden järjestäminen ja valvominen kuuluu aluehallintovirastoille, ja näiden tulee varmistaa palvelun saatavuus koko maassa. (THL 2011b.) Aluehallintovirasto tekee kunnan tai muun julkisten tai yksityisen toimijan kanssa sopimuksen sovittelupalveluiden hoitamisesta alueellaan. Aluehallintovirasto on vastuussa siitä, että sovittelupalvelua on saatavissa viraston koko toimialueella. (Sovittelulaki 9.12.2005/1015 7§ ja 8§.)

2.4 Sovittelupalvelut Varsinais-Suomessa

Länsi-Suomen lääni on jaettu kahteen eri aluehallintovirastoon, Lounais-Suomen sekä Länsi- ja Sisä-Suomen virastoihin. Lounais-Suomen aluehallintoviraston toimialueena ovat Satakunnan ja Varsinais-Suomen maakunnat. (Lounais-Suomen aluehallintovirasto 2011.) Lounais-Suomen aluehallintoviraston alueella, siis Varsinais-Suomessa ja Satakunnassa, sovittiin vuonna 2010 yhteensä 10 % (898 kpl) koko maan sovitteluista (THL 2011a, 7).

Varsinais-Suomen sovittelutoimistossa Turussa toimii johtava sovitteluohjaaja, 4 sovitteluohjaajaa sekä toimistosihiteeri. Sovittelutoimistolla on listoillaan noin 90 aktiivista vapaaehtoissovittelijaa. Sovittelutoimistolla on sivutoimipisteet Uudessa kaupungissa, Loimaalla ja Salossa. Sovittelupalvelua pyritään aina järjestämään mahdollisimman lähellä osapuolia, ja sovittelua pystytäänkin toteuttamaan soveltuvissa tiloissa lähes kaikissa kunnissa. Toimiston toiminta perustuu pitkälti jo ennen lain voimaantuloa toimineen organisaation hyväksi havaittuihin menetelmiin. Tämä ei kuitenkaan tarkoita että toiminta olisi jotenkin pysähtynyt tai passiivista, vaan toimintaa kehitetään jatkuvasti. (Luotonen 2008, Kyröläinen ja Laurila 25.2.2009, Kyröläinen 27.10.2010.)

3 SOVITTELUN TEKIJÄT JA PROSESSIN ETENEMINEN

Sovitteluprosessi käynnistyy aina sovittelualoitteesta, jonka voi tehdä rikoksen uhri, epäilty, poliisi- tai syyttäjäviranomainen taikka muu viranomainen. Jos rikoksen uhri tai epäilty on alaikäinen, on hänen huoltajallaan tai muulla laillisella edustajalla oikeus tehdä sovittelualoite. Vajaa-valtaisten asioissa myös edunvalvoja voi tehdä sovittelualoitteen. (Sovittelulaki 9.12.2005/1015 13§.) Sovitteluprosessin kulku on kuvattu myös Rikos- ja riita-asioiden sovittelukäsittelyn prosessikaaviossa (LIITE 1).

Lain mukaan sovittelussa käsiteltäviä asioita ovat sovitteluun soveltuvat rikokset sekä vähäiset riita-asiat. Sovittelutoimisto arvioi aina sovittelualoitteessa mainitun rikoksen tai riita-asian soveltuvuuden sovitteluun. Sovittelualoitetta tarkastellaan tässä vaiheessa aina kokonaisuutena, jossa otetaan huomioon rikoksen laatu, tekotapa, epäillyn ja uhrin keskinäinen suhde sekä muut rikokseen liittyvät seikat. Riita-asia voidaan aina ottaa sovitteluun, mikäli sen sovittelemista voidaan pitää tarkoituksenmukaisena. (Sovittelulaki 9.12.2005/1015 3§ ja 15§.)

3.1 Sovittelutoimisto

Sovittelualoitteen saavuttua sovittelutoimistoon sovitteluohjaaja hankkii sovittelun kannalta oleelliset asiakirjat poliisi- ja syyttäjäviranomaiselta, tuomioistuimelta tai muulta taholta. Tämän jälkeen sovitteluohjaaja yleensä varmistaa vielä osapuolten suostumuksen sovitteluun. Mikäli edellytykset sovittelun aloittamiselle ovat olemassa, etenkin vapaaehtoisuus sekä rikoksen tai riita-asian soveltuvuus soviteltavaksi, sovitteluohjaaja valitsee tapaukselle sovittelijan tai sovitteli-

japarin. (Sovittelulaki 9.12.2005/1015 16§; livari 2007, 36.) Yleensä sovittelutoimisto myös vastaa sopimuksen seurannasta (livari 2007, 59).

Sovittelutoimisto hoitaa yhteydenpitoa muihin viranomaisiin ja se onkin Sovittelulaissa (9.12.2005/1015) velvoitettu ilmoittamaan poliisi- tai syyttäviviranomaiselle mikäli sovittelussa saadaan aikaiseksi sopimus, sovittelu keskeytyy tai sovittelutoimisto tekee kielteisen päätöksen sovittelualoittamisesta. Sovittelutoimisto vastaa tarvittaessa myös tulkin järjestämisestä sovittelutapaamiseen. (Sovittelulaki 9.12.2005/1015 16§ ja 23§.) Sovittelutoimisto myös järjestää sovittelutapaamiselle soveltuvat tilat.

Sovitteluohjaajat

Sovittelutoiminnasta vastaavalla henkilöllä sekä sovitteluohjaajilla tulee Sovittelulain (9.12.2005/1015) mukaan olla tehtävään soveltuva korkeakoulututkinto. Tietyissä tilanteissa tehtävässä voi toimia myös muu henkilö, jolla katsotaan olevan laaja osaaminen sovittelutoiminnasta sekä sen suunnittelusta ja ohjauksesta. (Sovittelulaki 9.12.2005/1015 10§).

Sovittelutoimiston ohjaajat toimivat sovittelijoiden tukena sovitteluprosessin alusta loppuun ja valvovat sovittelijoiden työtä. Ohjaajat voivat myös auttaa sovittelijoita mahdollisissa kysymyksissä herättävissä tilanteissa jo sovittelutapaamisen aikana. Sovitteluohjaajat antavat sovittelijoille työnohjausta ja järjestävät vertaispalavereja, joissa sovittelijat voivat keskustella kohtaamistaan tapauksista ja mahdollisista ongelmista. (livari 2007, 61; Kyröläinen ja Laurila 25.2.2009.)

3.2 Vapaaehtoissovittelijat

Sovittelutilanteiden kulusta vastaavat koulutetut vapaaehtoissovittelijat. Sovittelijat ovat ”tehtävään koulutettuja henkilöitä, jotka hoitavat yksittäisiä sovittelutehtäviä sovittelutoimiston ohjauksen ja valvonnan alaisina” (Sovittelulaki 9.12.2005/1015 4§.) Sovittelijoilla on hyvin erilaisia taustoja, eikä sovittelijalla tarvitse olla esimerkiksi sosiaalialan koulutusta tai työkokemusta. Sovittelijan tulee olla tilanteessa aina luotettava, puolueeton ja tasapuolinen. Sovittelija ei ole asianajaja tai poliisi, vaan sovittelavalle asialle ulkopuolinen sovitteluistunnon mahdollistaja. Sovittelijan vapaaehtoistyö toteutetaan yleisimmin parityönä ja on ammatillisesti ohjattua sovittelutoimistojen sovitteluohjaajien toimesta. (Iivari 2007, 26–30.)

Sovittelijan rooli sovittelutilanteessa on fasilitatiivinen; hän mahdollistaa osapuolten tapaamisen ja neuvoo mahdollisissa ongelmatilanteissa. Sovittelija osaa antaa tilanteen edetä osittain omalla painollaan, mutta tietää myös tunteiden merkityksen sovittelussa ja osaa antaa niiden ilmaisuun tilaa. Yksi sovittelijalle tärkeimmistä ominaisuuksista on kyky olla aito ja välitön. (Iivari 2007 26–30.)

Nykyään sovittelussa suositetaan pääasiassa parityöskentelyä. Tällä pyritään Iivarin (2007) mukaan varmistamaan sovittelijoiden puolueettomuus ja tasapuolisuus osapuolia kohtaan. Parityöskentelyssä molemmat sovittelijat voivat myös tutustua toistensa toimintatapoihin ja kehittää omaa työskentelyään. Erityisen tärkeäksi parityöskentely nähdään lähisuhdeväkivaltatapauksia sovitellessa.

Sovittelija on aina vaitiolovelvollinen kaikesta sovittelutilanteesta kuulemastaan ja lukemastaan, eikä häntä voida myöskään kutsua mahdolliseen oikeudenkäyntiin todistamaan sovittelun tapahtumista. Sovittelija voi toisaalta tehdä lastensuojeluilmoituksen sovittelussa toteamastaan lastensuojelutarpeesta. Tällöin

sovittelijan on hyvä konsultoida paikallistoimiston johtavaa sovitteluohjaajaa. (livari 2007 26–30.)

3.3 Sovittelun kulku

Rikos- ja riita-asioiden sovittelukäsittelyn prosessikaaviossa (LIITE 1) kuvataan sovittelujutun kulku läpi sovittelujärjestelmän. Kohdat 1, Sovittelutehtävän vastaanottaminen, ja 3, Sovittelun päättäminen, tapahtuvat pääosin sovittelutoimistolla sovitteluohjaajien toimesta. Tässä tutkimuksessa perehdytään varsinaisesti kohdassa 2, Sovittelun kulku, sovittelijoiden tekemään työhön sovittelujutun parissa.

Sovittelijan osa sovittelussa alkaa sovittelutoimiston ilmoituksella uudesta sovittelujutusta. Sovittelija voi tässä vaiheessa kieltäytyä ottamasta juttua vastaan, onhan kyseessä vapaaehtoistyö. Sovittelija voi myös jäädä itsensä jutusta kuten livari (2007, 27) kertoo. livarin mukaan sovittelijan puolueettomuus jutussa ei saa olla kyseenalaistettavissa ja sovittelijan pitää pystyä asennoitumaan osapuoliin ilman ennakoasenteita.

Vaikka sovittelutoimisto olisikin jo varmistanut osapuolten suostumuksen sovitteluun, on sovittelijoiden vielä hyvä varmistaa se niin sovittelutapaamisen aikaa sopiessaan kuin sovittelutapaamisen alkusi. Mikäli sovittelu päätetään aloittaa molempien osapuolten ollessa suostuvaisia, sovittelijat sopivat yhteisen ajan sovittelutapaamisen järjestämiseksi. Sovittelutapaamisen toteutus riippuu hyvin pitkälti sovittelijoista itsestään, jokaisella sovittelijalla on hieman erilainen tyyli asian hoitamiseen. Tapaamisen päätyttyä sovittelijat informoivat lopputuloksesta sovitteluohjaajaa. Mikäli sopimus on syntynyt, sovittelijoiden osuus prosessissa päättyy yleensä siihen. Jos sopimukseen ei ole päästy, on sovittelijoilla mahdollisuus järjestää uusi tapaaminen myöhemmin ja jatkaa sovittelua tällöin.

Sopimuksen laadinta on sovittelussa tärkeää. Sopimus on molempia osapuolia sitova ja tätä kannattaakin korostaa sovittelussa. Sopimuksen syntyminen on mahdollista ainoastaan jos molemmat osapuolet ovat yksimielisiä sen sisällöstä. Sopimuksen ei tarvitse olla mitenkään erikoinen, riittää kun sopimuksessa kerrotaan sovitut asiat niin kuin asianosaiset haluavat. Sopimukseen tulee kirjata tietyt pakolliset asiat, kuten sovittelun järjestäjä (sovittelutoimisto), aika ja paikka, osapuolten nimet, sopimukseen liittyvän esitutkintapöytäkirjan numero sekä sovittelutoimiston juttunumero. Sopimuksessa tulisi myös käsitellä sovittelun kulkua ja kirjata mahdolliset anteeksipyyntöt asian tiimoilta. Tärkeää sopimuksen kannalta on ottaa kantaa korvausasioihin, sopimuksen toteutumisen seurantaan sekä asianomistajan mahdolliseen rangaistusvaatimukseen. (Iivari 2007, 56–57.)

Sopimukseen tulee aina kaikkien asianosaisten allekirjoitukset. Myös sovittelijat allekirjoittavat sopimuksen todistajina. Muut sovittelussa mahdollisesti läsnä olevat, esimerkiksi tulkki tai täysi-ikäisen henkilön tukihenkilö, eivät allekirjoita sopimusta. Alaikäinen henkilö ei ole oikeudellisesti täysivaltainen tekemään sopimusta, joten sovittelussa vaaditaan huoltajan allekirjoitus laillisesti pitävän sopimuksen aikaansaamiseksi. Sopimuksia tehdään aina samansisältöiset kappaleet kaikille asianosaisille, sekä yksi kappale sovittelutoimistolle. (Iivari 2007, 57–58.)

4 VAPAAEHTOISTOIMINTA

Tässä työssä käsitteitä vapaaehtoistyö ja vapaaehtoistoiminta käytetään neutraaleina synonyymeinä.

”Vapaaehtoistyö on osallistumista vuorovaikutukseen perustuvaan organisoituun auttamis- ja tukitoimintaan, joka tähtää henkisen ahdingon lievittämiseen tai elinoloihin liittyvän puutteen korjaamiseen. Vapaaehtoistyötä ei tehdä taloudellisena yritystoimintana, palkkatyönä eikä erityisenä harjoitteluna, vaan tehtävään valmennusta saaneen auttajan motiivi pohjautuu ajatukseen, että hän voi olla avuksi ja oppii jotakin tärkeää. Myös tällaiseen toimintaan liittyvät tukitehtävät kuuluvat vapaaehtoistyön piiriin.” (Eskola & Kurki 2001, 10.)

Vapaaehtoistyö on ”palkatonta ja pakottamatonta toimintaa, jota tehdään toisten ihmisten tai yhteisön eduksi” (Yeung 2002, 11). Vapaaehtoistyö perustuu ajatukseen toiminnan vastavuoroisuudesta, jolloin ymmärretään se että molemmat osapuolet, sekä auttaja että autettava saavat jotain; hyvän mielen, mielekästä tekemistä tai keskinäisen solidaarisuuden tunnetta (Lehtinen 1997, 7).

Vapaaehtoistyötä pohtiessamme törmäämme kuitenkin heti kysymykseen siitä miksi teemme vapaaehtoistyötä tai vielä yleisemmin: Miksi autamme? Biologisen näkökulman mielestä pyyteetön, epäitsekkäs, toiminta heikentää ihmisen itsensä mahdollisuuksia selviytyä, ja samalla parantaa jonkun toisen mahdollisuuksia. Taloustieteen mielestä ihminen taas tavoittelee aina maksimaalista hyötyä itselleen, eikä pyyteettömyys ole ihmisen perusluonnolle järkevää toimintaa. (Hiilamo & Hiilamo 2007, 14–29.)

Hiilamo & Hiilamo kuitenkin kritisoivat ajatusta siitä, että ihminen olisi luonnostaan itsekkäs. Heidän mielestään pyyteettömyyden motiivit ovat mahdottomia selittää yhden teorian pohjalta. Vastakkaisina nähdyt käsitteet kuten itsekkyyys ja

epäitsekkyydet ovat aina läsnä jokaisessa ihmisessä. Yhtenä selittäväksi tekijänä vapaaehtoiselle auttamiselle Hiilamo & Hiilamo tarjoavatkin näiden auttajien kykyä asettua toisen ihmisen asemaan. Nämä ihmiset auttavat, koska toivovat että heitä itseään autettaisiin, jos he olisivat samassa tilanteessa. (Hiilamo & Hiilamo 2007, 30–48.) Voidaankin todeta että yksittäisen vapaaehtoistoimijan motiivit toimintaa kohtaan ovat sekä altruistisia (hyvän tuottaminen toiselle, yhteinen hyvä) että individualistisia (henkilökohtainen hyöty kuten työkokemukset ja sosiaalisten suhteiden luonti) (Lager ym. 2009, 10).

Ihmisten väliseen auttamistahtoon ja tasa-arvoisuuteen perustuvaa toimintaa on ollut Suomessa jo pitkään, 1800-luvun alkupuoliskolta asti. Ensimmäisiä vapaaehtoisen yhdistystoiminnan muotoja Suomessa olivat erilaiset hyväntekeväisyysyhdistykset, joiden avulla toteutettiin armeliaisuuden, suojelun ja alempien yhteiskuntaluokkien kasvattamisen periaatteita. Vapaaehtoistoiminta saavutti varsinaisen kukoistuskautensa sota-aikana 1940-luvulla, jolloin huoli Suomen olemassaolosta pakotti kaikki auttamaan. Moderni yhteiskunta taas on lähes samalla tavalla riippuvainen vapaaehtoistoiminnasta ja sitä harjoittavista yhdistyksistä. Monia valtion ja kuntien tehtäviä ollaan ulkoistettu kolmannen sektorin toimijoiden, yleisimmin yhdistyksien, varaan. Yhteiskunnalliset liikkeet voivat tässäkin tilanteessa paljastua ”kokonaisyhteiskunnan hälytyskelloiksi ja neuvoviksi elimiksi”; ne voivat joko hyväksyä paikkansa ja velvollisuutensa hyvinvointivalttiosta tai ottaa etäisyyttä niille pakotettuihin velvoitteihin ja muodostaa omat näkemyksensä uuden yhteiskuntamallin luomisessa. (Lehtinen 1997, LIITE 1 1–9.)

Vapaaehtoistyön merkitys yhteiskunnassa on kasvanut voimakkaasti viime vuosikymmenten aikana. Vapaaehtoistyö on työtä, joka ”tapahtuu muiden kuin lähisukulaisten hyväksi ja joka tapahtuu vapaaehtoisesti”. Suomessa tunnetuimpia vapaaehtoistyön muotoja ovat varmasti lasten ja nuorten harrastus- ja valmennustoiminta (urheiluseurat, partiolaiset), vapaapalokunta sekä monet seu-

rakunnan toiminnot. Vapaaehtoinen työ tarjoaa monenlaisia osallistumismahdollisuuksia ja sen on todettu parantavan terveyttä, sosiaalisia valmiuksia ja itsetuntoa. Vapaaehtoisten tulee työtä tehdessään olla sitoutuneita organisaation arvoihin ja sääntöihin sekä pystyä samaistumaan auttamiensa ihmisten tilanteisiin. Parhaimmillaan vapaaehtoistyöstä muodostuu niin spontaania ja itsestään selvää toimintaa, että sen tekijä ei edes koe tekevänsä vapaaehtoistyötä. (Hiilamo & Hiilamo 2007, 118–119.)

Samalla kun vapaaehtoisuuden merkitys on kasvanut, ovat myös vapaaehtoiisiin liitetyt vaatimukset kasvaneet. Lähes kaiken vapaaehtoistoiminnan ammatillistuminen luo uusia paineita toimijoiden koulutukselle; aina pelkkä auttamisen halu ja sitoutuminen toimintaan eivät riitä. (Lager ym. 2009, 8.)

Vuonna 2002 useampi kuin kolmannes Suomalaisista oli osallistunut johonkin vapaaehtoiseen toimintaan kahden viime vuoden aikana. Näiden osallistuneiden sukupuoli- ja ikäjakaumat olivat yllättävänkin tasaisia; lähes yhtä paljon miehiä kuin naisia, nuoria kuin vanhoja. Eniten aikaa vapaaehtoistyöhön käyttävät eläkeläiset sekä opiskelijat. (Yeung 2002, 24–25.)

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Lähtiessämme tekemään tutkimusta on huomioitava että kyseessä on suunnitelmallinen ja tavoitteellinen prosessi. Tutkimus voidaan kuitenkin nähdä eri tavoin, esimerkiksi syklisenä ja joustavana, tai toisaalta lineaarisena ja portaittaisena. Joka tapauksessa molemmissa näkökulmissa prosessin vaiheet ovat samankaltaisia: aiheen ja tutkimusmenetelmien valinta, tiedonkeräys, tutkimusmateriaalin hankinta, materiaalin analysointi ja järjestys sekä itse kirjoittaminen. (Hirsjärvi ym. 2005, 57.)

Jo toisena opiskeluvuoteni aloin miettiä mihin haluaisin suuntautua opinnoisani ja mistä mahdollisesti tekisin opinnäytetyöni. Päädyttyäni osin sattumankin kautta harjoitteluun Varsinais-Suomen sovittelutoimistoon ja käytyäni siellä sovittelijakoulutuksen, aloin jo päässäni miettiä voisiko tästä löytyä aihe opinnäyteteeseen? Suuntaavien opintojen lähestyessä menin keskustelemaan sovitteluohjaaja Riku Laurilan ja johtavan sovitteluohjaaja Eero Pullin kanssa mahdollisesta sovitteluun liittyvästä opinnäytteestä. Esitin silloin ajatukseni kartoittaa sovittelijoiden omia näkemyksiä toiminnasta ja roolistaan vapaaehtoisina sovittelijoina. Suunnitelmani saikin hyväksyvän vastaanoton ja aloin kartoittamaan lähdekirjallisuutta samalla kun tarkensin tutkimustehtävän rajausta.

Ammattikorkeakoulutasolla sovittelua on tutkinut sovittelijoiden motivaatiokartoituksen näkökulmasta esimerkiksi Rea Siirasti opinnäytetyössään Satakunnan ammattikorkeakouluun vuonna 2008. Toinen opinnäytetyö sovittelusta johon tutustuin, oli Marianna Koistin vuonna 2009 Turun ammattikorkeakouluun sovittelusta tekemä työ, mutta sen näkökulma oli pikemminkin työn tilanneen sovittelutoimiston antaman ohjauksen arviointi.

5.1 Tutkimustehtävä

Tutkimuksen tarkoituksena oli toteuttaa haastattelututkimus, jossa kartoitettiin Varsinais-Suomen sovittelutoimiston vapaaehtoissovittelijoiden näkemyksiä omasta roolistaan sovitteluprosessissa. Toisena tehtävänä oli tutkia sovittelijoiden näkemystä hyvästä sovittelijasta. Näkemyksien kokoaminen haastatteluna oli mielestäni hyvin tärkeää, sillä usein minkä tahansa toiminnan arviointia toteutetaan vain teoriaan ja vertailulukuihin perustaen. Haastatellut sovittelijat ovat kaikki aktiivisia vapaaehtoistyössään ja ovat muodostaneet käsityksensä kokemuksen perusteella. Sovittelijoiden kokemukset roolistaan ovat tärkeitä, sillä niitä tarkastelemalla voidaan kehittää sovittelijoiden koulutusta.

Myös sovittelijoiden näkemykset hyvästä sovittelijasta ovat mielenkiintoisia. Vertaamalla sovittelijoiden kokemia omia roolejaan heidän näkemyksiinsä hyvästä sovittelijasta saatetaan myös löytää mielenkiintoista tietoa teoreettisen ”hyvän sovittelijan” ja käytännön toiminnan eroista. Toisaalta on myös mielenkiintoista näkevätkö aktiivisovittelijat ”hyvässä sovittelijassa” samoja tunnuspiirteitä kuin mitä alan teoriakirjallisuus tai sovittelijan oppaat mainitsevat.

Tutkimuksen alkuvaiheessa, vuonna 2009, sovittelusta ei ollut vielä ilmestynyt moniakaan ammattikorkeakoulun opinnäytetöitä, sillä sovittelulaki oli astunut voimaan vasta vuonna 2006. Tällöin opinnäytetyön ajankohtaisuus oli helppoa perustella tutkimusten vähyydellä. Kolmessa vuodessa tilanne on kuitenkin muuttunut, sillä lisää opinnäytetöitä on ilmestynyt, mutta tämän tutkimuksen aihe on kuitenkin hyvin ajankohtainen. Sovittelijoiden omia roolinäkemyksiä ei ole aikaisemmin tutkittu ainakaan tästä viitekehuksesta.

5.2 Tutkimusmenetelmät

Tutkimuksen tekeminen on täynnä valintoja ja tutkija joutuu tekemään niitä jatkuvasti tutkimusprosessin aikana. Tutkimusstrategian, eli tutkimuksen menetelmäratkaisujen kokonaisuuden, tai tutkimusmenetelmän valinta riippuu valitusta aiheesta, eli tutkimustehtävästä tai –ongelmasta. Tutkimusstrategiat jaetaan perinteisesti kolmeen perustyyppiin: kokeelliseen, kvantitatiiviseen sekä kvalitatiiviseen. Kokeellisessa tutkimuksessa mitataan yhden muuttujan vaikutusta toiseen. Yleensä tällainen tutkimus on tiukasti kontrolloitua hypoteesien testaamista. Kvantitatiivinen tutkimus taas kerää tietoa tutkimusjoukolta strukturoidussa muodossa, tavallisesti kyselylomakkein tai tiukan strukturoidulla haastattelulla. Tällöin pyritään kuvailemaan ja vertailemaan määrällistä tietoa, tällaista tutkimusta ovat esimerkiksi gallupit. (Hirsjärvi ym. 2005, 123–125.)

Tutkimukseni on kvalitatiivinen, eli laadullinen tutkimus. Kvalitatiivisen tutkimuksen lähtökohta on pyrkimys todellisen elämän kuvaamiseen (Hirsjärvi ym. 2005, 152). Tuomen ja Sarajärven (2009, 9) mukaan laadullinen tutkimus ei ole yksi yhtenäinen tutkimustapa, vaan termin alle sijoittuu hyvin monenlaisia tutkimuksia. Tämä opinnäytetyö on ehkä eniten fenomenologis-hermeneuttista perinnettä, toisin sanoen tulkinnallista tutkimusta. Tuomi ja Sarajärvi (2009, 35) viittaavat teoksessaan tässä määrittelyssä Laineen (2001) sekä Varton (1992) näkemyksiin siitä, että tulkinta on avainasemassa suoritettaessa tutkimusta, jonka tutkimuskohteena on yksittäisen ihmisen kokemusmaailma. Tutkijana olenkin yrittänyt mahdollisimman hyvin tulkita yksittäisten henkilöiden näkemyksiä tutkitavasta aiheesta. Tutkimuksen tarkoituksena olikin kartoittaa yksittäisten sovittelijoiden näkemyksiä roolistaan sovitteluprosessissa, joten laadullinen lähestymistapa ja tulkinnallinen ote tutkimukseen oli selkeä valinta.

Laadulliseen tutkimukseen sisältyy ajatus siitä, että todellisuus on moninainen. On kuitenkin tärkeää, että tutkija lähestyy tutkittavaa asiaa mahdollisimman ko-

konaisvaltaisesti. Asioista haetaan tietoa monitahoisesti tutkittavien omista todellisuuksista heidän omaa ääntään kuullen. Tutkimuksessa tulisi nähdä tutkittava asia ainutlaatuisena ja valita tutkimusjoukko asianmukaista harkintaa käyttäen, ei satunnaisesti. (Hirsjärvi ym. 2005, 151–155.)

5.3 Tutkimusaineiston hankinta

Laadullisessa tutkimuksessa on yleensä tarkoituksena kuvata tiettyä ilmiötä ja ymmärtää sitä. Tällöin on tärkeää, että tutkittavat (haastateltavat) tietävät paljon tai heillä on kokemusta tutkittavasta ilmiöstä. Tutkittavien valinta tulee olla harkittua ja tarkoitukseen sopivaa, ei satunnaista. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 85–86.) Tutkimuksessa käytettyä tutkimusryhmän valintaa voisi kutsua Tuomen ja Sarajärven (2009, 86) mukaan niin sanotuksi eliittiotannaksi, eli haastateltaviksi valittiin henkilöitä, joilta uskottiin saatavan hyviä näkökulmia ja paljon tietoa asiasta.

Tutkimusryhmän koko oli alun perin 10 vapaaehtoissovittelijaa, jotka Varsinais-Suomen sovittelutoimiston sovitteluohjaaja sekä tutkimuksen tekijä yhdessä valitsivat. Otokseen valittiin turkulaisia sovittelijoita, jotta haastattelut voitaisiin pitää sovittelutoimistolla eikä haastatteluista aiheutuisi turhaa vaivaa pitkänmatkaisille. Otos edustaa hyvin sovittelutoimiston sovittelijakantaa sekä ikäjakaumaltaan, sukupuolijakaumaltaan että vanhojen vs. uusien sovittelijoiden jakaumaltaan. Vanhoiksi sovittelijoiksi tutkimuksessa laskettiin ne sovittelijat, jotka ovat sovitelleet jo ennen sovittelulain voimaantuloa; uusia sovittelijoita ovat ne, jotka aloittivat sovittelemisen lain voimaantulon jälkeen. Lopullisessa tutkimuksessa haastateltavan ryhmän kooksi muodostui 9 sovittelijaa, sillä yhden haastateltavan kanssa ei saatu sovittua molemmille sopivaa haastatteluaikaa. Tutkimukseen osallistuminen oli täysin vapaaehtoista, ja tein tämän hyvin selväksi kaikille haastateltaville jo puhelimesta sopiessani haastatteluaikoja, sekä myös haastattelutilanteen aluksi.

Tutkimusryhmän pientä kokoa voidaan perustella sillä että tutkimuksen tarkoituksena ei ole hakea yleistettäviä päätelmiä tai todennäköisyyksiä ja tilastollisia yhteyksiä. Tarkoituksena on selvittää ja mahdollisesti ymmärtää tutkimusryhmän näkemyksiä omasta sovittelijan roolistaan sovitteluprosessissa. Kvalitatiivinen tutkimus avaa pienestä otoksesta huolimatta mahdollisuuksia yksityiskohtien tutkimiseen ja tutkittavan tapauksen syvälliseen ymmärtämiseen, eikä tarkoituksena olekaan tilastollisten yleistysten tekeminen. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 58).

Tutkimuslupaa opinnäytetyölleni en varsinaisesti hakenut miltään ylemmältä taholta, ja tähän päädyin keskusteltuani asiasta johtavan sovitteluohjaaja Eero Pullin kanssa. Hänen näkemyksensä mukaan vapaaehtoissovittelijat eivät ole kenenkään palkkalistoilla, joten riittää kun osallistujilta itseltään saadaan suostumus tutkimuksen tekemiseen ja haastatteluun. Kyseessä ei myöskään ole tilaustyö, vaan omasta ehdotuksestani lähtenyt opinnäyte, jonka toimitan Varsinais-Suomen sovittelutoimiston käyttöön sen valmistuttua. Samassa keskustelussa sain suullisen luvan vapaaehtoisten haastatteluun sovittelutoimiston tiloissa.

Tiedonhankintamenetelmäksi valikoitui koulun ja työelämäohjaajani kanssa käymieni keskustelujen perusteella puolistrukturoitu haastattelu. Puolistrukturoidussa haastattelussa kaikille haastateltaville esitetään samat tai lähes samat kysymykset samassa järjestyksessä. Puolistrukturoitu haastattelu sopii hyvin tilanteisiin, jolloin halutaan tietoa juuri kyseisistä asioista, eikä haastateltavalle ole tarpeellista antaa mahdottoman suuria vapauksia haastattelutilanteessa. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 47 – 48; 58.) Nauhoitin kaikki haastattelut helpottaakseni aineiston analysointia. Päätin myös litteroida nauhoitetut haastattelut, sillä kirjoitetusta tekstistä oli huomattavasti helpompaa ryhmitellä haastatteluista löytyviä teemoja, kuin pelkästään nauhoitusta kuuntelemalla. Ennen haastattelutilan-

teen alkua kerroin vielä haastateltaville nauhoituksesta, haastattelujen luottamuksellisuudesta, sekä anonyymiyden periaatteesta, eli yksittäisen haastatellun vastauksia ei tästä kirjoitetusta raportista pysty erittelemään.

Kaikki haastattelut toteutettiin Varsinais-Suomen sovittelutoimiston tiloissa Turussa. Haastattelupaikka oli yksi keskeinen syy miksi tutkimukseen valikoitui ainoastaan Turkulaisia sovittelijoita. Sovittelutoimisto oli tuttu ympäristö kaikille asianosaisille. Halusin pitää haastattelutilanteet epävirallisina, enkä pyrkinyt tuomaan esille omaa rooliani tutkijana vaan ennemminkin haastateltavan näkemyksistä kiinnostuneena sovittelijana. Pyrin sopimaan haastatteluajat hyvissä ajoin, jotta haastateltaville ei aiheutuisi tutkimukseen osallistumisesta turhia ongelmia.

Haastattelijana pyrin olemaan hiljaisempänä osapuolena haastattelutilanteessa ja antamaan haastatellulle sovittelijalle tilaa vastata juuri niin kuin hän näki tarpeelliseksi. Käyttämässäni haastattelurungossa (LIITE 2) kysymykset oli aseteltu tarkoituksella hyvin väljiksi, jotta haastateltavan omalle puheelle jäisi kunnolla tilaa. Haastattelurungon teimme yhdessä työelämäohjaajani kanssa. Haastattelua tehdessäni pyrin etenemään kysymyksestä toiseen loogisessa ja suunnitellussa järjestyksessä, mutta toisaalta mikäli sovittelija otti tietyn asian puheeksi jo aikaisemmassa vastauksessa, saatoin siirtyä käsittelemään asiaa heti enkä jäädä odottamaan asian vuoroa haastattelurungossa.

5.4 Eettisyys ja luotettavuus

Tutkimustoiminnalle oleellista on hyvän tieteellisen käytännön noudattaminen (Tuomi ja Sarajärvi 2009, 132). Hyviä käytäntöjä ovat erimerkiksi rehellisyys, huolellisuus ja tarkkuus. Myös tiedonhankinta-, tutkimus- ja arviointimenetelmien pitää olla tieteellisesti päteviä ja eettisiä. Tieteellisessä tutkimuksessa pitää myös antaa muille tutkijoille heidän ansaitsemansa arvo esimerkiksi mainitsemalla heidän osansa tutkimusteoriasta. (Suomen Akatemia 2003, 5–6.) Tällöin tutkimustoiminnan uskottavuus säilyy, kun tutkimuksen tekijän eettiset ratkaisut ovat kestäviä. Jo tutkimusaiheen valinta on eettinen kysymys, sillä valinnan rajauksella on suuri merkitys tutkimuksen näkökulman ja olettamusten kannalta. (Tuomi ja Sarajärvi 2009, 129.)

Tässä tutkimuksessa käytetyssä harkinnanvaraisessa otoksessa on tutkijan kuitenkin otettava huomioon harhan mahdollisuus (Hirsjärvi & Hurme 2008, 60). Onko kvalitatiiviseen tutkimukseen yleensä yhdistetty ajatus jokaisen tapauksen ainutlaatuisuudesta ristiriidassa tällaisen harkinnanvaraisen otoksen kanssa? Tutkija ei voi olla varma, että toisesta lähteestä kysymällä asiasta ei olisi saanut enää lisää informaatiota. (Hirsjärvi ym. 2005, 171.) Tässä työssä tarkoituksena on kuitenkin kuvata yksittäisten sovittelijoiden kokemuksia käsitelystä aiheesta, ei tehdä suuria yleistyksiä kaikkien sovittelijoiden näkemyksistä. Mielestäni rajatun haastattelujoukon käyttäminen on tässä tutkimuksessa täysin perusteltua.

Tutkimuksen luotettavuutta arvioitaessa puhutaan yleisimmin tutkimuksen toistettavuudesta tai luotettavuudesta (reliaabelius) sekä pätevydestä (validius). Kvalitatiivisessa tutkimuksessa voidaan kyseisten mittarien mielekkyyttä kuitenkin kyseenalaistaa. Yksittäisiä tapauksia tai ilmiöitä tutkittaessa ajatellaan tutkittavien kohteiden olevan ainutlaatuisia, jolloin normaalit luotettavuuden ja pätevyden arviointikeinot eivät ole aina mahdollisia. (Hirsjärvi ym. 2005, 216–217.)

Tässä työssä luotettavuutta on pyritty toteuttamaan kuvaamalla kaikkia toteutuksen vaiheita mahdollisimman tarkasti. Arviointia on suoritettu koko työn tekemisen ajan sekä ohjaavan opettajan että työelämäkumppanin edustajan kanssa. Yksittäisen haastattelun sovittelijan vastauksia ei pysty raportista erittelemään eivätkä nauhoitetut haastattelut, litteroinnit tai muut materiaalit ole muiden kuin tutkijan käytössä.

6 TUTKIMUKSEN TULOKSET

Tässä kappaleessa tulen avaamaan haastateltujen sovittelijoiden esiintuomia näkemyksiä tutkimustehtävässä määritellyistä asioista. Toteutettujen haastattelujen kesto vaihteli 40 minuutista tunti 10 minuuttiin. En halunnut keinotekoisesti rajata haastattelun maksimipituutta tiettyyn aikamääreeseen, sillä mielestäni vapaa keskustelu haastattelijan ja haastateltavan välillä luo tilanteesta vähemmän kuulustelumaisen ja enemmänkin toverillisen tilanteen. Käyttämässäni suorissa lainauksissa sovittelijat on luetteloitu kirjaimilla a – i luettavuuden parantamiseksi.

6.1 Haastateltavien taustat

Tutkimushaastattelun aluksi kartoitin haastateltavien taustoja hyvin pintapuolisesti. Haastattelurungossani oli useita taustatietoja kartoittavia kysymyksiä, joita jokainen haastateltava avasi riittäväksi katsomallaan tavalla.

Taustoiltaan ja koulutukseltaan haastateltavat edustivat laajaa joukkoa. Haastateltavien joukossa oli esimerkiksi sosiaali- sekä opetusalan ammattilaisia, mutta myös myyntityössä toimineita. Haastateltavista muutama oli jo eläkkeellä. Tästä huomataan, ettei ole yhtä mallia sovittelijalle, eikä sovittelijana toimiminen vaadi tietyn alan ammattilaisuutta. Tämän tarkemmin haastateltujen työ- tai koulustaustoja on kuitenkin tutkimuksen kannalta turhaa eritellä, tällöin tutkimuksen anonymiteetti kärsisi turhan paljon.

Yhdeksästä haastatellusta kuusi tekee nykyään pääasiassa pelkkiä parisovitteluja. Näistä kuudesta parin kanssa sovittelevasta neljällä on yksi tai useampi vakituinen pari, muilla kahdella pari vaihtelee jutusta toiseen. Kolme vanhaa sovittelijaa kertoi sovittelevansa vieläkin pääasiassa yksin. Vanhat sovittelijat myös huomauttivat, että ennen lain voimaantuloa kaikki sovittelut Turussa suoritettiin pääsääntöisesti yksin.

Se ei oo mitenkään ollu ongelma mun mielestä. Et ihan hyvin on menny jokaisen parin kanssa. Itse asiassa se on aika mielenkiintoista, koska sit kaikki on hiukan erilaisia. (Sovittelija A kysyttäessä vaihtuvasta parista)

Kaikki tutkimuksessa haastatellut olivat haastatteluhetkellä Varsinais-Suomen sovittelutoimiston aktiivisovittelijoita. Soviteltujen tapausten määrästä kysyessäni vastausten tyyli oli jälleen hyvin hajanainen. Kaikilla haastatelluilla oli takanaan vähintään 15 sovittelua, joillakin jopa yli 150 sovittelua. Kaikki sovittelivat yhä, mutta muutama haastateltu kertoi, että aktiivisuus on viime aikoina vähentynyt, mutta että ottavat aina juttuja mikäli jostain syystä toimistolla on ”ruuhkaa”. Sovittelijoista neljä oli ”uusia”, jotka olivat aloittaneet sovittelun lain voimaantulon jälkeen vuonna 2006. Loput viisi haastateltua olivat toimineet sovittelijoina useampia vuosia, osa taas oli ollut mukana toiminnassa jo vuodesta 1987, jolloin sovittelukokeilu alkoi Turussa.

Kaikki haastatellut sovittelijat ovat käyneet myös sovittelutoimiston järjestämässä lisäkoulutuksissa normaalin sovittelijakurssin lisäksi. Neljä sovittelijaa kertoi käyneensä sovittelun jatkokurssin. Muutama mainitsi käyneensä myös lähisuhdeväkivallan sovittelemisen kurssin. Lyhyemmistä paikallisista koulutuksista mainittiin esimerkiksi haastavan asiakkaan tapaamiseen keskittynyt koulutus. Myös valtakunnalliset seminaarit nähtiin tärkeinä, sillä niissä pääsee verkostoitumaan toisten sovittelijoiden kanssa, tutustumaan muiden sovittelutoimistoiden

käytäntöihin sekä kuulemaan uusista hyvistä sovittelukäytännöistä ja viimeisimmästä alaan liittyvästä tutkimustiedosta.

Taustakysymyksistä mielestäni mielenkiintoisin oli kysymys sovittelijoiden motiiveista lähteä mukaan toimintaan. Lähes kaikissa haastatteluissa tuli ilmi henkilön aikaisempi kokemus vapaaehtoistoiminnasta, ja se oli monelle perimmäinen syy lähteä mukaan myös sovittelutoimintaan. Moni mainitsi myös toimintaan lähtemisen syyksi riittävän vapaa-ajan löytymisen, jolloin sovitteluun pystyi panostamaan. Lähes jokainen oli löytänyt, tai ainakin saanut lopullisen kipinän toimintaan lähtemiselle, lehti-ilmoituksen tai -jutun perusteella. Muutamalle haastatellulle sovittelukurssin käymiseen liittyi muitakin motiiveja, kuten kurssin koulutuksellinen anti omaan työhön. Sovittelun alkuvaiheen profiloituminen nuorison kanssa tehtäväksi työksi nousi esiin lähes jokaisen vanhan sovittelijan haastattelussa.

Mä mietin sitten et millä mä täytän, täytän sen tyhjiön? – – Mä puntaroin monta monta kuukautta sitä – – et mun täytyy keksiä jotain jolla mä tyydytän sen tarpeen. Ja sitten mä huomasin 2006 loppukesästä, Turun Sanomissa oli ilmoitus että haetaan sovittelijoita sovittelijakoulutukseen. Ja se kolahti heti et hei toi on mun juttu. (Sovittelija F)

6.2 Sovittelijan rooli sovitteluprosessissa

Kartoitin sovittelijan näkemystä roolistaan kahdella erityyppisellä lähestymistavalla. Ensin lähestyin roolikysymystä epäsuorasti kysymällä sovittelijan tavallisen sovittelun etenemisestä, sekä esittämällä esimerkkitapauksia sovitteluprosessista, ja pyysin sovittelijaa kertomaan miten hän toimisi kyseisessä tilanteessa tai miten tilanteen voisi ratkaista. Sen jälkeen kysyin suoraan sovittelijan omaa näkemystä roolistaan sovittelussa. Tarkoituksena oli kartoittaa nouseeko

epäsuorasta kysymyksenasettelusta esiin erilaisia näkökohtia kuin suorasta kysymyksestä.

6.2.1 Sovitteluprosessin käynnistyminen

Kokonaisuudessaan haastateltujen kertomukset normaalista sovittelustaan kulkivat jo aiemmin kuvaamani Rikos- ja riita-asioiden sovittelukäsittelyn prosessi-kaavion mukaisesti. Sovitteluprosessin alku tapahtuu kaikilla haastattelemillani sovittelijoilla samankaltaisesti. Sovittelijoiden näkökulmasta sovittelujuttu alkaa aina sovittelutoimistolta tulevasta ilmoituksesta. Tällöin sovittelija voi kieltäytyä ottamasta juttua vastaan, mikäli aika ei juuri sillä hetkellä riitä tai sovittelija näkee tarpeelliseksi jäävätä itsensä jutusta. Kaikki haastatellut kertoivat tutustuvansa esitutkimateriaaliin, toiset enemmän, toiset vähemmän. Kaksi sovittelijaa kertoi tekevänsä materiaaleista etukäteen myös muistiinpanoja.

Parin kanssa sovittelevat kertoivat aina ottavansa ensin yhteyden parin toiseen jäseneseen, jotta voivat sopia molemmille sopivan ajan jota tarjoavat osapuolille sovittelutapaamisen järjestämiseksi. Tässä yhteydessä he myös saattavat puhua jo hieman jutusta. Sovittelijat kertoivat, että tämän jälkeen pari suorittaa yhteydenotot molemmille osapuolille sopiakseen tapaamisajan. Yksin sovittelevat hoitavat yhteydenotot luonnollisesti aina itse.

– – jo ensimmäisestä puhelinkeskustelusta alkaen musta kaikki, niinku tähtää siihen että pyritään luomaan semmonen hyvin luottamuksellinen suhde niihin asiakkaihin – – aina korostan sitä et mä en ole viranomainen, mä en edusta poliisia eikä oikeuslaitosta. Ja korostan myös sitä et mä teen vapaaehtoistyönä tätä. (sovittelija F)

Ensikontakti osapuoliin on haastateltujen mukaan tärkeä ja kaksi sovittelijaa nostikin asian erityisesti esille. Heidän mukaansa koko sovinnon rakentaminen

alkaa jo puhelimessa sovittelijan ottaessa yhteyttä. Sovittelijoiden mukaan jo puhelimessa tulee joskus käytyä juttua läpi osapuolten kanssa, mutta tämä vaihtelee suuresti jutusta toiseen. Muutama sovittelija nosti esille myös, että on tärkeää muistuttaa jutun asianomistajaa tuomaan mahdolliset laskut ja korvausvaatimuksen liitteet sovittelutapaamiseen.

Mun mielestä se on aika tärkeä. Tai mä ainakin oon ajatellu et se on aika merkittävä. Et pitäisi kuulostaa siltä ettei nyt soita tässä, et mul on nyt tasan tarkkaan viis minuuttia aikaa sulle. Et ei, ei sil tyylil. Ja vaik oiskin (vain vähän aikaa) niin ei saa ainakaan kuulostaa siltä. (sovittelija A ensikontaktista)

Lähisuhdeväkivaltatapauksia sovittelevat haastateltavat nostivat esille myös nykyisten erillistapaamisten merkityksen. Sovittelijoiden näkemyksen mukaan nämä erillistapaamiset ovat hyvin tärkeitä lähisuhdejutuissa, sillä asioiden taustalla on usein vaikeita ihmissuhdeasioita ja asiaan on syytä pureutua tavallista sovittelua enemmän. Toisaalta yksi sovittelija kertoi tehneensä lähisuhdejuttuja pitkään keskustelemalla osapuolten kanssa puhelimessa ja tavanneensa molemmat osapuolet. Nykyään hänkin kuitenkin pitää erillistapaamisia osapuolille.

Kyl siin prosessis on ainakin just se, et siin on pakko olla ne erilliset. Vaik kyl sitä niinkin voi varmasti tehdä et ei oo, jos on vaiks puhelimessa puhunut pitkään – – mut mä en tykkää itte siit puhelimes puhumisest niinkään, mä mielummin halun ihan nähdä. Koska sit siin mun mielest, paremmin saa sen kontaktin kuiteskin. (Sovittelija A)

– – niin erikseen tavataan paikan päällä kumpikin osapuoli tai kaikki osapuolet ja sit yhteinen tapaaminen. Mutta mä olen hirveen paljon tehnyt ihan tähän asti kunnes tuli tämä sääntö, niin mä puhelimessa keskustelin niin pitkään kummankin osapuolen kanssa et mä sain kokonaiskuvan heistä ja he saivat kokonaiskuvan ja sit me tavattiin yhdessä täällä. Mä en harrastanut sitä erillistapaamista muuta kuin ihan nyt viimeaikoina. Koska mul oli itelläni semmonen tuntuma, johon tuen tietysti varmaan iästäkin ja varmaan kokemuksestakin, et mä hallitsen paremmin, ja saan semmosen kokonaisvaltaisen käsityksen, kun ne ihmiset on kummatkin siin paikan päällä. – – Et mul on tällanen näkökulma ollu koko ajan siit asiast ja mun mielest aika hyvii tuloksii oon saanu sil taval. Mutta nyt on tietty toinen tilanne, nyt se täytyy tehdä toisel taval sit. (Sovittelija C)

6.2.2 Sovittelutapaaminen

Sovittelutapaaminen on kaikkien haastateltujen mielestä tärkein osa sovittelu-prosessia. Tapaamisen kulku vaihtelee sovittelijoittain ja sovittelujutuittain, mutta peruskaava on yleensä sama. Vaihtuvan parin kanssa sovittelevat kertoivat, että tapaamisen kulku vaihtelee vähän parista riippuen. Sovittelijat pitivät tärkeänä että sovittelupari saapuisi tapaamiseen hyvissä ajoin, jotta pari ehtii vaihtaa näkemyksiään asiasta ja esimerkiksi kysyä sovitteluohjaajalta mikäli jo etukäteen tiedetään jokin kinkkinen kohta sovittelussa.

Sovittelupari on myös voinut sopia etukäteen, tai hyväksi havaitun kokemuksen perusteella, omista rooleistaan tapaamisessa. Parisovittelijoiden näkemyksen mukaan yleensä aina parin molemmat osapuolet ovat jossain määrin äänessä, mutta toisella saattaa olla vahvempi rooli puheenjohtajana ja toinen enemmänkin tarkkailee tilanteen kulkua. Yksin sovittelevien kohdalla tällaista roolijakoa ei luonnollisestikaan ilmennyt.

Mä sanon hänel ain, et oo sä se joka alottaa. Et aloita sä ja hoida sä sitä. Ja sit tavallaan heitän sinne sit jottain simmosii mitä mä tykkäisin – – Mut mä haluaisin olla siin se joka niinku vähemmän. – – Ehkä mulla on se kun mä olen ollu niin kauan, niin mä annan hänen niinku hoitaa sitä. Mut molemmat kyl hoidetaan ja molemmat puhutaan. (Sovittelija G)

Kysyin normaalia sovittelua kartoittaessani myös sovittelijoiden näkemyksiä muutamiin tapauksiin, jotka sovittelija voi kokea hankalina sovittelutilanteessa. Ensimmäinen tapaus koski haastateltavan reagointia siihen, jos jutun asianomistaja vaatii kohtuuttomalta kuulostavia korvaussummia. Kaikkien sovittelijoiden mielestä sovittelu on ensisijaisesti asianosaisten välinen tapahtuma, mutta sovittelijan on määrä olla puolueettomasti tasapuolinen. Osa sovittelijoista kertoi ottavansa esitetynlaisessa tilanteessa suoraan kantaa ja pyytävänsä osapuolta miettimään korvauksen kohtuullisuutta. Osalle haastateltavista oli tullut eteen

myös tapauksia, joissa sovittelijan mielestä korvaussumma on ollut kohtuuton, mutta toinen osapuoli on ollut heti valmis sen maksamaan ja sopimus on lopulta syntynyt.

Myös tilanne, jossa jutun osapuoli kysyy sovittelijan mielipidettä, on hankala. Haastateltavien mielipiteet tässä asiassa olivat moninaisemmat kuin kohtuuttomiin korvauksiin reagoitaessa. Muutama sovittelija katsoi voivansa sanoa oman mielipiteensä varovaisesti sitä kysyttäessä, mutta toiset näkivät, etteivät halua ottaa henkilökohtaisesti kantaa asiaan tasapuolisuuden säilyttämiseksi.

Joskus voi olla sit joku semmonen mihin voi jotain sanoa mut siis erittäin varovasti. Tää ois niinku se suhtautumistapa. Ei panna sanoja suuhun kellekään eikä summia papereihin. (Sovittelija D)

Haastateltujen mielestä sovittelijalla on oikeus toimia tilaisuudessa puheenjohtajana ja tarvittaessa ohjata keskustelu takaisin tapaamisen aiheeseen mikäli siitä on lipsuttu. Tilanteen tarkoituksen pitäisi kuitenkin olla selvä kaikille osapuolille. Pattitilanteeseen ajauduttaessa sovittelijat ehdottivat ratkaisuksi tauon pitämistä tai uutta tapaamista, ja moni korosti että sovittelija ei heidän mielestään saisi luovuttaa sovinnon saamisessa liian helposti ensimmäisen vastoinkäymisen jälkeen. Yksi sovittelija antoi esimerkin siitä, miten hän saattaa keskeyttää tapaamisen ja ehdottaa vaikkapa tupakkataukoa, jotta asianosaiset voivat kerätä ajatuksiaan ja rauhoittua.

On se niin et ensin niinku voidaan sitä jottain muutaki asiaa vähän ja jotaki muutakin. – – kyl siin joutuu ehkä sit jossain vaiheessa sanomaan et hei kyl nyt tarttis täs korvaukses päästä johonkin. Et johonkin pitäis mut voidaan myös jättää tähän ja miettii viikon verran ja tulla uudelleen. – – et sovittelijahan on tavallaan koko ajan vaan et se mahdollistaa niiden kahden et ne kaksi pääsis sopimukseen – – asiakkaat kuitenkin odottaa silt sovittelijalt et se niinku hallitsee sen tilanteen (Sovittelija G)

Joskus sovittelutapaamisessa toinen osapuoli voi myös dominoida tilannetta vahvasti. Haastateltujen mielestä sovittelijalla on tällöin oikeus, ja tasapuolisuuden nimissä velvollisuuskin, puuttua keskusteluun ja mahdollistaa toisenkin osapuolen osallistuminen asian käsittelyyn.

No tietenkin se on se et jos toinen rupee jyräämään jollainlailla ja tota ei anna toisel mitään mahdollisuksii edes vastata. – – Mut et kyl, sanotaan asettuu sit tietyst sen, semmosen puolel et jos näkee et kaveri jyrätään taikka vedätetään. (Sovittelija E)

6.2.3 Onnistunut sovittelu?

Kysyessäni sovittelijan mielipidettä siihen, milloin sovittelu on onnistunut, näkemyksissä oli ainoastaan pieniä eroavaisuuksia. Lähes kaikki sovittelijat määrittivät sovittelun onnistumisen lähentyneinä mielipiteinä, hyvänä keskusteluna tai aitona katumuksena. Vain yksi sovittelija sanoi suoraan, että sovittelu missä ei tule lopullista sopimusta on häviö. Tosin tämäkin sovittelija määritteli onnistuneen sopimuksen käsittämään myös helpotuksen tunteen osapuolten välille. Valmiin sopimuksen allekirjoittaminen on sovittelijoiden mukaan teknisesti hyvä sovittelu, mutta erään haastateltavan mukaan joskus on ollut tilanteita, joissa allekirjoituksen jälkeen häntä on silti mietityttänyt päästää osapuolia pois samaan rappukäytävään.

Silloin jos se keventää osapuolten taakkaa jollain tavalla. Mä olen sitä mieltä. Et ei välttämättä sopimusta. Mut et jos ne osapuolet edes jompikumpi kokee jollain tavalla olonsa kevyemmäksi sen jälkeen ja et he on saaneet purettua asioita. Niin se on mun mielestä se kaikkein tärkein. (Sovittelija I)

Yksi sovittelija puki hienosti sanoiksi näkemyksensä sovittelun onnistumisen määrittelyn vaikeudesta. Hänen mukaansa hän itse kyllä tuntee oliko sovittelu hänen mielestään onnistunut, mutta asianosaisten näkemykset saattavat olla

silti aivan toisenlaiset. Tämä onkin sovittelussa tavallaan ongelmana, asianosaisten kokemusten kartoittamista saisi olla enemmän.

6.3 Sovittelijan oma kokemus roolistaan

Sovittelijoille oman roolin pohtiminen vaikutti aluksi vaikealta, mutta kaikki pysyivät kuvaamaan asiaa jotenkin. Yleisimmin omaa roolia kuvattiin yksittäisillä sanoilla tai vertauksilla. Kaikki sovittelijat näkivät roolinsa sovittelutapaamisessa enemmänkin taustatekijöinä ja mahdollistajina kuin aktiivisina toimijoina. Monet korostivat itseään ”ei yhtään tärkeäksi”, joka yleensä tarkennettuna merkitsi mahdollisimman vähän virkamiesmäistä asennoitumista.

Sanotaan, et jääkiekkomatsi menee hyvin, jos erotuomari on mahdollisimman huomaamaton. Elikkä et se ei vie sitä pelin kulkua kokonaan, et se ei puhalla liian usein, mut se on kuitenkin semmonen et pitää huolen et siin pysytään oikeilla linjoilla. Se on mun mielestä vähän sama periaate, et se sovittelu sujuu suht koht hyvin, kun ne ihmiset saadaan tajuamaan et ne tekee keskenään sen sovinnon ja se sovittelija ei liian usein siihen puutu. (Sovittelija H)

Sovittelijoiden käyttämiä roolia kuvaavia termejä olivat esimerkiksi kuuntelija, ohjaaja, asiantuntija, mahdollistaja ja kokoaja. Etenkin kuuntelemisen tärkeys tuli esille monen haastattelun kohdalla. Sovittelijoina haastateltavat kokivat itselleen tärkeäksi olla aidosti kiinnostuneita ja kuunnella asianomaisten kokemuksia.

Muuttuuko rooli sovittelusta toiseen?

Lähes kaikki sovittelijat olivat roolin muuttumisesta kysyessäni sitä mieltä, että rooli pysyy lähes samana sovittelujutusta toiseen. Heidän mukaansa pitää kuitenkin muistaa että jokainen juttu on erilainen, eikä kaikkiin sovitteluihin voi lähteä samalla asenteella. Haastateltujen mukaan sovittelun onnistumisessa on

paljon kiinni siitä, miten hyvin sovittelija osaa mukautua käsillä olevaan tilanteeseen ja ”puhua samaa kieltä” asianosaisten kanssa. Tällöin ei ehkä voida puhua roolin muuttumisesta, vaan tilanteeseen mukauttamisesta.

Kyl se muuttuu, juu. Ne on niist ihmisist niin valtavast kiinni. Toiset on niin kauan halukkaita puhumaan siit asiasta. (Sovittelija E)

Muuttuuko rooli sovitteluparin vaihtuessa?

Parin kanssa sovittelevien mukaan oma rooli saattaa muuttua parin mukaan paljonkin, mutta perusasiat pysyvät silti samoina. Esimerkiksi uuden parin ollessa puheliaampi kuin vanha, sovittelija voi helposti jäädä taustalle parityöskentelyssä. Jokainen pari on sovittelijoiden mukaan erilainen ja oma toiminta pitäisi aina pystyä muokkaamaan parin keskinäiseen toimintaan sopivaksi. Roolin vaihtuminen nähtiin enemmänkin automaattiseksi kuin tietoisesti toiminnaksi.

6.4 Hyvä sovittelija

Toisena teemana tutkimuksessa oli sovittelijoiden näkemysten kartoittaminen siitä, millainen on heidän mielestään hyvä sovittelija ja hyvä sovittelu. Hyvän sovittelijan ja sovittelun kartoituksella oli ajatuksena kartoittaa mahdollisia eroavaisuuksia ja yhteneväisyyksiä sovittelijoiden kuvauksiin omista sovitteluistaan.

Mä olen sitä mieltä, et semmonen joka viittii tehdä sovitteluu, niin se on hyvä sovittelija. Et jollakin lailla niinku kantaa vastuut tästä yhteiskunnasta. (Sovittelija B)

Mä luulen kyl, et ne ketkä tekee sovitteluu, niin ne on varmaan semmosii ulospäin suuntautuneit ihmisii ja ja tykkää olla ihmisten kans tekemisis, ei tämmöst muuten vois tehdä sil taval. (Sovittelija C)

Hyvää sovittelijaa luonnehdittiin hyvin pitkälti samoilla kuvauksilla kuin haastateltavien omia kokemuksiakin. Hyvä sovittelija osaa haastateltujen mukaan kuunnella, olla puolueeton ja oikeudenmukainen sekä sanavalmis tarpeen tullen. Sovittelu on yhden haastatellun mukaan toimintaa, jossa ihmisen persoonan tulee näkyä. Sovittelija ei siis saa olla näkymätön, vaan tarpeen tullen on osattava tulla esiin ja toimia puheenjohtajana usein hankalassa tilanteessa. Moni haastateltu korosti sitä, että sovittelijalla pitää olla ”pelisilmää” ja ”maalaisjärkeä” kohdatessaan hankalia tilanteita.

Ja jos kauheesti ruvettais pistää kaikennäköisii määräyksii ja kaavoi ja semmosia. Kyl mä luulen et mä ainakin heivaisin ne. (LH: mm) Et just se semmonen vapaus, et sitä saa tehdä omalla persoonalla sitä sovitteluu. Se on hienoo. (Sovittelija B)

Hyvän sovittelijan olisi haastateltavien mielestä myös osattava asiansa. Ei riitä että on vain kiinnostunut asiasta ja haluaa tehdä sitä, pitää myös osata olla vakuuttava selittäessään asianosaisille sovittelun kulusta ja sopimuksen merkityksestä. Sovittelijalla pitäisi haastateltavien mukaan olla peruskäsitys myös sovitteluun liitännäisistä prosesseista, kuten poliisin esitutkinnasta, syyttäjän syyteharkinnasta sekä käräjäoikeuden menettelyistä. Hyvänä yleistietona mainittiin myös muiden palveluiden tuntemus (esimerkiksi rikosuhripäivitys ja oikeusaputoimisto), mikäli sovitteluun osallistuneen henkilön olisi sovittelijan näkemyksen mukaan hyvä puhua asiasta enemmän.

No kyl sovittelijan mun mielest pitää olla kuitenkin uskottava. Et kun kuitenkin on kyse ihan rikosoikeudellisista asioista, niin kyl sen pitää olla sit jotenkin päin vakuuttava. – – pitää tietää kuitenkin ne perusasiat ja pystyy selventämään ne ihmisille vakuuttavasti. Ja sit sovittelija ei ole mikään virkamies, mun mielestä sen ei pidäkään näyttää miltään virkamieheltä eikä käyttäytyä niin kuin virkamies. Mut tavallaan, sen pitää näyttää silt et se tietää mitä se tekee. (Sovittelija I)

6.5 Hyvä sovittelu

Haastatteluissa kävi selväksi, että sovittelijoiden mielestä hyvä sovittelu on asianomaisista lähtöisin. Sovittelija on paikalla vain mahdollistamassa tilanteen ja auttamassa sen ratkaisemisessa. Hyvässä sovittelussa on paljon keskustelua tapahtuneesta, syistä ja seurauksista, sekä asian aikaansaamista tuntemuksista. Ilman aitoa dialogia asianosaisten välillä asiaa on sovittelijoiden mielestä turha käsitellä.

Semmonen mis käydään hyvä dialogi, mun mielestä. Mis asiat saadaan purettua. Niin se on hyvä sovittelu. (Sovittelija I)

– – siinä on nämä 3 K:tä: Kohtaaminen, korvaaminen ja mikä tärkeintä, korjaaminen. Että muutetaan sitä käyttäytymistä. (Sovittelija F)

Hyvässä sovittelussa käytävä keskustelu on sovittelijoiden mukaan rakentavaa ja tasapuolista. Molempien osapuolten tulisi olla äänessä, mutta molempien ei tarvitse silti puhua yhtä paljon. Ihmiset käsittelevät asioita eri tavoin ja kaikki eivät välttämättä osaa kertoa yhtä paljon kokemuksistaan, mutta sovittelijoiden mukaan tärkeää olisi, että molemmat osapuolet pystyisivät käsittelemään tapahtunutta jotenkin tapaamisessa.

6.6 Sovittelun kehittämisestä

Lopuksi pyysin sovittelijoita vielä miettimään sovittelun mahdollista kehittämistä ja heidän mielipiteitään siitä mihin he tarvitsisivat lisää koulutusta tai ohjausta. Kaikki sovittelijat olivat käyttäneet sovittelutoimiston työnohjausta ja suurin osa oli käynyt myös sovittelijoiden vertaistapaamisissa. Sovittelijoiden mielestä on tärkeää, että sovitteluohjaajien kanssa voi keskustella asiasta kuin asiasta. Eräs sovittelija kertoi, että joskus sovittelutoimisto lähettää myös kyselyn, jossa kar-

toitetaan mieltä askarruttavia sovitteluun liittyviä asioita, ja tiedon avulla voidaan suunnitella koulutuksia.

Yksi sovittelija toivoi lisää koulutusta ja selkeämpää ohjeistusta vakuutusyhtiöiden osuudesta sovittelussa. Tämä onkin varmasti haastava alue monille sovittelijoille, sillä asia tulee sovittelussa esille suhteellisen harvoin. Toinen sovittelija taas mainitsi kehittämiskohteenä myös sopimuksen kirjoittamiseen liittyvät asiat. Hänen mukaansa sovittelijoiden välillä on suuria eroja sopimuksien kirjoittamisessa; toiset joutuvat miettimään sopimukseen tulevia sanoja paljon, toisilta teksti tulee kuin luonnostaan. Sopimuksen kirjoittamisesta pitäisi hänen mielestään puhua enemmän koulutuksissa. Erään sovittelijan mukaan maahanmuuttajien kohtaamiseen valmistautuminen sovittelussa on tärkeää. Sovittelussa tulee lähes varmasti törmäämään asianomaisiin muista kulttuureista ja tällöin olisi sovittelijan näkemyksen mukaan hyvä olla edes pieni näkemys asiasta.

Lain voimaantumisen jälkeen aloittaneet pitivät sovittelukurssilta saatavia valmiuksia sovittelemisen aloittamiseen hyvinä. Kurssi on tietenkin heidän mukaansa kohtuullisen lyhyt, mutta kaikki perusasiat tulevat käsiteltyä kuitenkin hyvin. Sovittelijoiden mukaan koulutuksessa ei pystyisikään käymään läpi kaikkea sovitteluun liittyvää. Tämän vuoksi on hyvä että sovittelutoimisto ja valtakunnalliset toimijat järjestävät sovittelun lisäkoulutusta kysymyksiä herättävistä aiheista.

No kyl silloin alkuun oli vähän semmost haparoimist, monta kertaaki oli silleen et tämmösestäkään ei mitään tienny. Mut ei niit nyt enää muista. – – Mut sit taas, tulee nyt mieleen, et ei millään niitä ois voinutkaan kaikkee tavallaan muistaa, silloin just kun sä alottelet, et se tulee sit vaan sen kokemuksen perusteella. Ja silti, niin kuin mä sanoin, niin mun mielest melkein joka jutus on ollu jotain opittavaa. Et ei sitä voiskaan yhteen pakettiin laittaa. (Sovittelija H)

7 POHDINTAA

Erot sovittelijoiden roolinäkemyksen välillä eivät olleet kovinkaan suuria. Vanhojen ja uusien sovittelijoiden käsitykset olivat hyvinkin samankaltaisia ja niistä nousivat esille samat teemat. Sovittelijat näkevät itsensä ensisijaisesti mahdollistajina, jotka tuovat osapuolet saman pöydän ääreen keskustelemaan vaikeista asioista ja etsimään niihin yhdessä ratkaisuja. Vasta toissijaisesti sovittelijat nostivat esiin omaa osaamistaan puheenjohtajina, asiantuntijoina sekä ohjaajina. Tämä on mielestäni hienoa, sillä haastateltujen mielipiteet olivat pitkälti samassa linjassa teorian kanssa. Tulos kertoo myös nähdäkseni siitä, että jo pitkään sovittelijoiden mielestä sovittelussa tärkeitä ovat samat asiat, kuin mitä teoriassa on ajateltu.

Kuuntelemisen tärkeys ja tietynlainen tilannetaju olivat myös useamman sovittelijan mielestä roolia määrittäviä tekijöitä. Lähes jokainen haastateltu korosti kuinka tärkeää on olla aidosti mukana tilanteessa, kuunnella asianosaisia ja aistia keskustelun tunnelmaa. Näitä ominaisuuksia ei varmastikaan voi korostaa liikaa. Sovittelija tekee vapaaehtoistyötä omana itsenään, eivät minkäänlaisessa erikoisessa roolissa.

Haastateltavien mukaan hyvä sovittelija on sellainen joka viitsii lähteä toimintaan mukaan. Sovittelijaksi ryhtyminen kertoo kiinnostuksesta yhteiskunnallisiin asioihin ja halusta auttaa muita ihmisiä. Toiminnasta ei haeta henkilökohtaista hyötyä, vaan niin sanotusti suurempaa hyvää. Hyvä sovittelija osaa kuunnella asian osapuolia, olla puolueeton ja tasapuolinen sekä tietää sovittelussa mahdollisista esille tulevista asioista, tai ainakin tietää mistä tietoa saa.

Onnistunutta sovittelua käsittelevässä kysymyksessä oli havaittavissa pieniä näkemuseroja. Toisaalta sovittelijat varmasti hakevat jokaisessa sovittelussaan

lopputulosta, jossa sopimuksessa on nimet alla ja asianosaisilla helpottunut olo, mutta sovittelun ajatusmaailman takana ei ole sopimuskeskeisyys. Sovittelijan pitäisi nähdäkseni pystyä ajattelemaan sovittelun olevan onnistunut, vaikka sopimusta ei olisikaan syntynyt syystä tai toisesta, mutta osapuolet ovat päässeet lähemmäksi toistensa näkemyksiä asiasta. Sovittelusopimukseen pääseminen voi johtua monista seikoista, kuten maksukyvyttömyydestä, epärealistisesta korvausvaatimuksesta tai alaikäisten ja vajaavalttaisten kohdalla huoltajan tai edunvalvojan vastustuksesta. Nuoriin kohdistuvissa sovitteluissa pitäisikin nähdäkseni pystyä ottamaan enemmän huomioon nuoren oma näkemys sopimuksen allekirjoittamiseen. Nykyään vanhemman kielteinen mielipide kariuttaa sovitteluprosessin totaalisesti.

Hyvä sovittelu on haastateltujen mukaan keskusteleva ja molemmat osapuolet huomioon ottava. Tässä sovittelijalla on suuri rooli, sillä hänen pitää pystyä antamaan tarvittaessa puheenvuoroja ja myös pystyä aktivoimaan passiivista keskustelua. Pakottamalla sovittelua ei kuitenkaan saa viedä eteenpäin, sillä silloin sovittelun perusajatus asianomaisista lähtevästä prosessista häviää. Sovittelijalta vaaditaankin tässä hyvää tilannetajua nähdäkseen kuinka paljon keskusteluun voi, ja kannattaa, puuttua.

Edellisessä ajattelussa ongelmana on tietenkin lainsäädäntö. Laissa lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (8.4.1983/361) määritellään, että alaikäisen huoltajana toimii hänen vanhempansa siihen saakka kun lapsi täyttää 18 vuotta. Huoltajalla on oikeus päättää lapsen hoidosta, kasvatuksesta, asuinpaikasta sekä muista henkilökohtaisista asioista. Huoltaja veloitetaan kuulemaan lapsen mielipidettä tehdessään tätä koskevia päätöksiä, mutta tästä huolimatta huoltaja tekee päätökset. Laissa rikos- ja riita-asioiden sovittelusta (9.12.2005/1015 2§) sovittelun edellytykseksi määritellään alaikäisen henkilökohtainen suostumus sovitteluun. Toisaalta myös alaikäisen henkilön huoltajien on oltava suostuvaisia sovitteluun. Näiden lakitekstien perusteella lapsen tai nuoren huoltaja voi

estää sopimuksen syntymisen, mikäli hän ei suostu allekirjoittamaan sopimusta tai peruuttaa suostumuksensa sovitteluun prosessin ollessa kesken.

Esiin nousivat pienet erot parityöskentelyssä uusien ja vanhojen sovittelijoiden välillä. Vanhoista sovittelijoista kolme viidestä kertoi sovittelleensa pääasiassa yksin, kun taas kaikki uudet sovittelivat parin kanssa. Kun sovittelujutun alkuvaiheessa pari ottaa yhteyttä asianosaisiin, molemmat vanhat parin kanssa sovittelevat toteuttivat yhteydenotot erikseen, jolloin toinen parista soittaa toiselle osapuolelle ja toinen toiselle. Kaikki uudet sovittelijat taas kertoivat aina yhden parista ottavan molemmat yhteydenotot.

Muutama sovittelija kertoi tekevänsä myös lähisuhdeväkivaltatapauksen sovitteluun, ja vaikka tema ei varsinaisesti ollutkaan tutkimuksen teemaa, kuuntelin mielelläni heidän näkemyksiään asiasta. Lähisuhdetapauksen sovittelu nähdään hyvänä toimintana, jota on viime aikoina käsitelty mediassa väärästä näkökulmasta. Hyvä lähisuhdeväkivallan sovittelutapaus antaa molemmille osapuolille mahdollisuuden käsitellä tapahtunutta ensin erillistapaamisessa yksin ja lopulta saman pöydän ääressä.

Korvaussummista esittämäni tapaus on sovittelijoille varmasti hankala asia, kun asia oikeasti tulee vastaan. Sovittelijan tulisi olla puolueeton, mutta samalla valvoa että molempien osapuolten oikeusturva säilyy. Kun asianomistaja esittää suurisuuntaisia korvausvaatimuksia, voi sovittelija konsultoida Henkilövahinkoasiain neuvottelukunnan suosituksia -kirjaa. ”Neuvottelukunta on lailla (513/2004) perustettu toimielin, jonka tavoitteena on henkilövahinkojen ja kärsimyksen korvaamista koskevan oikeus- ja korvauskäytännön yhtenäisyyden edistäminen” (Oikeusministeriö 2010). Kirja on sovittelijoiden mielestä tärkeä työkalu sovittelutapaamisissa, sillä suosituksiin on helpompi vedota kuin omiin mielipiteisiin, ja tällöin myös puolueettomuus on helpompi säilyttää. Sovittelijan

tulee aina lähteä siitä, että sopimus on osapuolten välinen asia, ja mikäli molemmat hyväksyvät sopimuksessa sovitut asiat, sopimus syntyy. Epärealistisella sopimuksella ei kuitenkaan tulisi aiheuttaa kummallekaan osapuolelle enää enempää ongelmia. Jo sovitteluun johtanut rikos- tai riita-asia on varmasti aiheuttanut molemmille osapuolille ongelmia, eikä sovittelun ole tarkoitus lisätä niitä.

Sovittelun nykytilanne Suomessa olisi varmasti hyvinkin erilainen, mikäli sovittelu toteutettaisiin ammattilaissovitteluna kuten joissakin muissa Euroopan maissa (livari 2001, 22; Kyröläinen ja Laurila 25.2.2009). Omasta mielestäni molemmissa malleissa on hyvät ja huonot puolensa. Ammattisovittelu takaisi eri sovitteluille todennäköisesti tasapuolisemmat olosuhteet, sillä sovittelijat olisivat paremmin koulutettuja alan ammattilaisia. Toisaalta ammattisovittelussa ei varmaankaan pystyittäisi saavuttamaan samanlaista välittömyyttä kuin vapaaehtoistyönä toteutetussa sovittelussa. Sovittelutilanteet on pyritty rakentamaan mahdollisimman helpoiksi kaikkien osapuolten kannalta, jotta tilanne ei vaikuttaisi käräjäoikeuden istunnolta tai poliisikuulustelulta. Painopiste on, ja sen on jatkossakin oltava, osapuolten kokemuksissa ja omassa ongelmanratkaisussa. Kuten Nils Christie sanoi jo 1977, ihmiset ovat omien konfliktiansa parhaita asiantuntijoita ja olisi mielestäni sääli mikäli asiantuntijat eivät saisi ratkaista näinkin tärkeitä asioita. Kaikkiin rikoksiin sovittelua ei tietenkään voi, eikä tulekaan, soveltaa.

Myös sidosryhmien, kuten poliisin ja syyttäväviranomaisen, kanssa tehtävä yhteistyö on tärkeää. Sovitteluun ei ohjaudu tapauksia, ellei poliisi ja syyttäjä niitä lähetä, jolloin onkin nähdäkseni pakollista sovittelun kehittämisen kannalta, että näiden sidosryhmien tietoperustaa sovittelusta kasvatetaan entisestään. Vastaavasti myös sovittelijoiden tutustuttaminen syyttäjän, poliisin sekä käräjäoikeuden toimintaan on tärkeää. Mitä paremmin vapaaehtoissovittelija on perillä sovitteluun liittyvistä muista prosesseista, sitä paremmin hän osaa kertoa asioista sovittelutilanteen asianosaisille.

Prosessin arviointi

Haastatteluita tehdessäni pyrin mahdollisimman vähän ohjaamaan haastateltavan vastauksia. Välillä huomasin kuitenkin tekeväni tarkentavia kysymyksiä ohjatakseeni haastateltavaa enemmän hakemaani asiaa kohti. Joissain kohdissa olen joutunut myös harkitsemaan tiettyjen vastauksien reliaabeliutta, sillä tarkentava kysymykseni on saattanut ohjata haastateltavan vastausta. Tällöin olen päättänyt jättää vastauksen pienemmälle huomiolle, sillä on mahdollisuus, ettei ajatus olekaan täysin haastateltavan itsensä. Myös tarkoituksella tilanteeseen rakentamani rento ilmapiiri saattoi kostautua joissain tilanteissa, kun haastattelu meni enemmänkin vuoropuhelun puolelle. Tällöin yritin ohjata keskustelun hienovaraisesti eteenpäin seuraavan kysymyksen avulla.

Opinnäytetyön aikataulutusta petti omalta kohdaltani totaalisesti. Nyt valmistuneen työn aineiston keräämisen ja lopullisen kirjoittamisen välille tuli aivan liian pitkä väli. En kuitenkaan usko tämän vaikuttaneen tutkimuksen lopputuloksiin mitenkään. Aineiston analysointi ja raportin kirjoittaminen heti haastattelujen suorittamisen jälkeen olisi vain helpottanut työtäni suunnattomasti.

Jatkotutkimusmahdollisuudet

Sovittelijoiden näkemysten kartoittaminen on mielestäni tärkeää ja sitä pitäisi toteuttaa jatkossakin. Toiminnan kehittämiseksi sovittelijoilta kyllä kerätään nykyäänkin palautetta, mutta haastatteleamalla sovittelijoita ja kartoittamalla heidän näkemyksiään sovittelussa tärkeistä asioista uskon saaneeni tietoa, jota ei välttämättä muuten olisi saatu esille. Näkemysten julkituominen sovitteluohjaajille tai muille sovittelijoille riippuu varmasti hyvin pitkälti sovittelijan persoonasta, sillä kaikki eivät välttämättä halua tai uskalla puhua kuin niin sanotun ulkopuolisen henkilön kanssa. Tutkimusta tehdessäni pidin itse taukoa sovittelusta, jol-

loin en työskennellyt yhdenkään haastattelemani sovittelijan kanssa samaan aikaan kuin olin tutkijan roolissa. Tutkimus olisikin voinut olla vielä helpompi toteuttaa, mikäli olisin haastatellut minulle täysin tuntemattomia sovittelijoita vaikkapa toisen sovittelutoimiston alueelta.

Sovittelun tutkiminen muutenkin on hyvin tärkeää, sillä palvelu hakee vielä rooliaan suomalaisessa oikeusjärjestelmässä. Sovittelulain valmistelussa asetetut tavoitteet sovitteluun ohjautuvien juttujen määrästä on nyt saavutettu, mutta mikäli määrää aiotaan yhä kasvattaa, tarvitaan niin sovitteluohjaajia, kuin vapaaehtoissovittelijoitakin lisää. Vaikka 2011 hallitusohjelmassa sovittelu mainitaankin ja sen käytön edistämistä halutaan helpottaa, palvelun käyttöä etenkin lähisuhdeväkivaltatapauksissa yritetään samalla kritisoida. Palvelun käyttäjien, sovittelun asianosaisten näkemyksien kartoittaminen olisikin mielestäni seuraava tärkeä painopiste sovittelututkimuksessa. Asiakkaat pystyvät kertomaan näkemyksensä sovittelun merkityksestä konfliktinsa selvittämisessä, ja he pystyvät myös auttamaan sovittelun kehityksessä. Aiheeseen perehtyneenä tutkijana, vapaaehtoissovittelijana tai sovittelun ammattilaisen on helppo kertoa mielipiteensä toiminnan merkityksestä, mutta mitä palvelun käyttäjät ovat mieltä sen vaikuttavuudesta?

LÄHTEET

Julkaisut ja artikkelit

Brax, T. 2010. [Oikeusministeri Tuija Brax Suomen Sovittelun Tuki -ry:n juhlaseminaarissa](#) [viitattu 1.11.2010] Saatavissa www.tuijabrax.fi > Puheet ja Teot.

Christie, N. 1977. Conflicts as Property. The British Journal of Criminology vol. 17, 1/1977, 1-15.

Elonheimo, H. 2004. Restoratiivinen oikeus ja suomalainen sovittelu. Oikeus 2/2004, 179–199.

Elonheimo, H. 2010. Nuorisorikollisuuden esiintyvyys, taustatekijät ja sovittelu. Turku: Turun Yliopisto.

Eskola, A. & Kurki, L. (toim.) 2001. Vapaaehtoistyö auttamisena ja oppimisena. Tampere: Vastapaino.

Flinck, A. & Iivari, J. 2004. Lähisuhdeväkivalta sovittelussa. Tutkimus- ja kehittämishankkeen arviointi. Stakes, FinSoc Arviointiraportteja 5/2004. Helsinki: Stakes.

Hiilamo, H. & Hiilamo, K. 2007. Apua? Lähimmäisyyden perusteet. Helsinki: Kirjapaja.

Hirsjärvi, S. ja Hurme, H. 2008. Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

Hirsjärvi, S.; Remes, P., & Sajavaara, P. 2005. Tutki ja kirjoita. 11. painos. Helsinki: Tammi.

Iivari, J. 2001. Rikos- riita-asioiden sovittelun valtakunnallinen organisointi. Selvityshenkilöraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmämuistioita 2000:27. Helsinki. Saatavissa http://pre20031103.stm.fi/suomi/pao/julkaisut/trm00_27/rikos.pdf.

Iivari, J. (toim.) 2007. Rikos- ja riita-asioiden sovittelijan opas (uudistettu painos). Sosiaali- ja terveysalan kehittämiskeskus. Oppaita 66. Helsinki: Stakes ja SST ry.

Iivari, J. 2010a. Oikeutta oikeuden varjossa – restoratiivisen oikeuden tausta ja kehitys. Teoksessa: Poikela, Esa (toim.) 2010. Sovittelu, 45–65. Jyväskylä: PS-kustannus.

Iivari, J. 2010b. Oikeutta oikeuden varjossa: rikossovittelulain täytäntöönpanon arviointitutkimus. Raportti 5/2010. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos.

Järvinen, S. 1993. Rikosten sovittelu Suomessa. Sovittelukäytännöt ja vaihtoehtoisuuden arviointi. Stakes, Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 116. Helsinki: Stakes.

Kostiainen, R. 2003. Kirkko nostaa ongelmia keskusteluun. Haaste 3/2003, 4–6. Saatavissa www.haaste.om.fi -> Lehtiarkisto -> Haaste 3/2003.

Lager, L.; Laihala, K & Kontinen, T. 2009. Vapaaehtoisuuden trendit kehitysjärjestöissä. Helsinki: Kehitysyhteistyön palvelukeskus.

Laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta 9.12.2005/1015.

Luotonen, M. 2008. Riita Poikki. Turun Sanomat Extra 30.8.2008. Turun Sanomat.

Lehtinen, S. 1997. Vapaaehtoistoiminta – kasvava voimavara? Näkökulmia ammattityöhön. Helsinki: Kansalaisareena ry.

Lounais-Suomen aluehallintovirasto 2011. [Viitattu 8.9.2011] Saatavissa <http://www.avi.fi/lounais>.

Miers, D. An International Review of Restorative Justice. Crime Reduction Research Series Paper 10. Research Development and Statistics Directorate – Crime and Criminal Justice Unit. 2001. [pdf-dokumentti] Saatavissa <http://www.restorativejustice.org.uk> > Our Resources > International.

Oikeusministeriö 2010. Henkilövahinkoasian neuvottelukunta. [viitattu 7.11.2011] Saatavissa www.om.fi > Ministeriö > Neuvottelu- ja lautakunnat > Henkilövahinkoasiain neuvottelukunta.

Suomen Akatemia 2003. Suomen Akatemian tutkimuseettiset ohjeet. [pdf-dokumentti] Saatavissa www.aka.fi > Tutkijalle > Rahoituksen käyttö > Eettiset ohjeet.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2011a. Rikos- ja riita-asioiden sovittelu 2010 – Medling i brott- och tvistemål 2010 – Mediation in Criminal and Civil Cases 2010. Tilastoraportti 19/2011. [pdf-dokumentti] Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. [viitattu 2.9.2011] Saatavissa http://www.stakes.fi/tilastot/tilastotiedotteet/2011/Tr19_11.pdf.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2011b. Rikos- ja riita-asioiden sovittelu. [viitattu 8.9.2011] Saatavissa www.thl.fi > Sosiaali- ja terveyspalvelut > Rikos- ja riita-asioiden sovittelu.

Tuomi, J. ja Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 5., uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.

Valtakunnansyyttäjävirasto 2006. Sovittelutyöryhmän mietintö 31.1.2006. [pdf-dokumentti] Saatavissa <http://info.stakes.fi/sovittelu/FI> > Julkaisut > Virallisjulkaisut.

Valtioneuvosto 2011. Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelma. [pdf-dokumentti] Saatavissa www.vn.fi > Nykyinen hallitus > Hallitusohjelma > Hallitusohjelma.

Yeung, A. 2002. Vapaaehtoistoiminta osana kansalaisyhteiskuntaa – Ihanteita vai todellisuutta? Tutkimus suomalaisten asennoitumisesta ja osallistumisesta vapaaehtoistoimintaan. Helsinki: Sosiaali- ja terveysjärjestöjen yhteistyöyhdistys YTY ry.

Haastattelut

Kyröläinen, P.; sovitteluohjaaja ja Laurila, R.; sovitteluohjaaja. Haastattelu 25.2.2009. Varsinais-Suomen Sovittelutoimisto.

Kyröläinen, P.; sovitteluohjaaja. Päivitystä 2009 sovittelutilastoihin. Email lauri.harkia@gmail.com 27.10.2010. Tulostettu 27.10.2010.

Julkaisemattomat lähteet

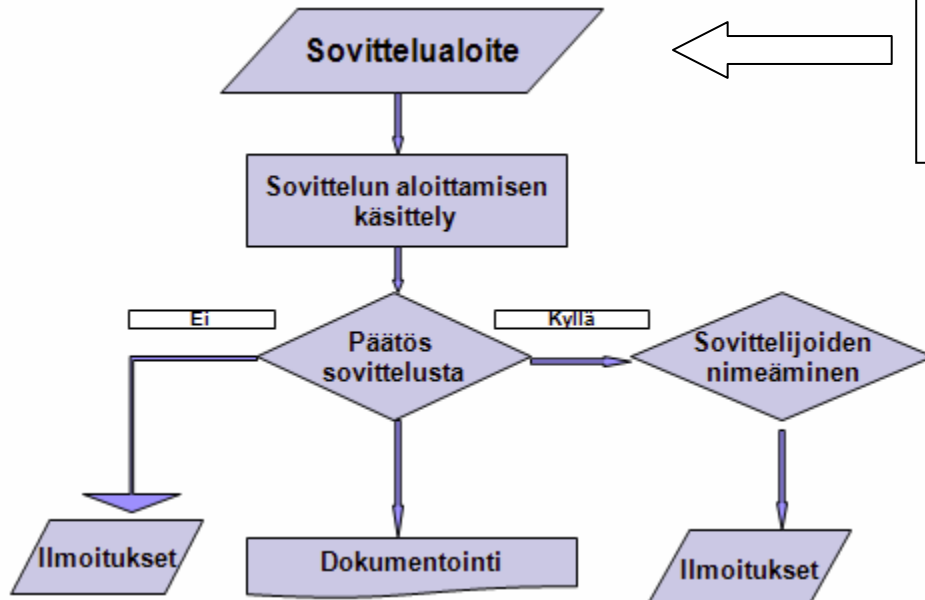
Gellin, Jens. Sovittelutapaaminen. Luentomateriaali sovittelijakurssilla 8.5.2008. Varsinais-Suomen Sovittelutoimisto.

Iivari, Juhani. Katsaus Eurooppalaiseen uhritutkimushankkeeseen. Luento XVIII Valtakunnallisessa sovitteluseminaarissa Turussa 2.10.2011.

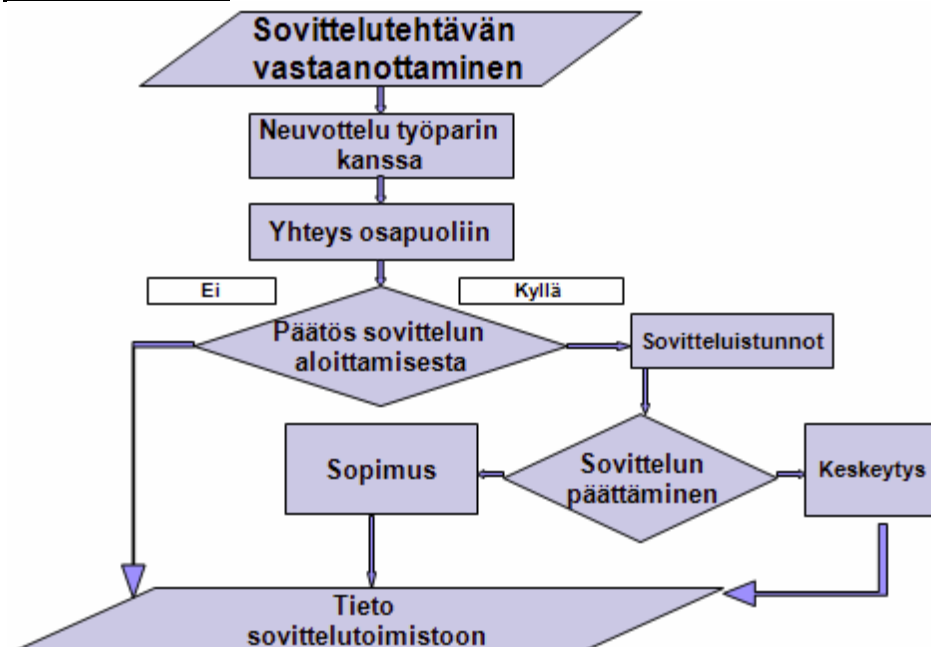
Metsäpelto, Leena. Syyttäjä ja sovittelu. Luento XVIII Valtakunnallisessa sovitteluseminaarissa Turussa 1.10.2011. Valtakunnansyyttäjävirasto.

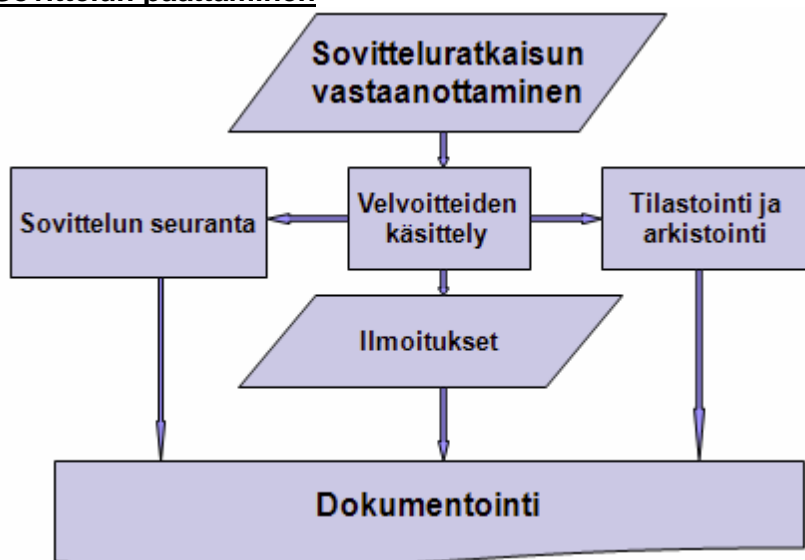
Rikos- ja riita-asioiden sovittelukäsittelyn prosessikaavio

Sovittelutehtävän vastaanottaminen

Sovittelun kulku

Sovittelun päättäminen

Lähde: Kalevi Juntunen, Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintovirasto (teoksessa Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2011a.)

Haastattelurunkoa:

Aluksi:

- Kuka on?
- Millaisista taustoista (mitä tehnyt työkseen, millainen koulutus?)
- Miksi rupesit sovittelijaksi?
- Kuinka kauan olet toiminut sovittelijana?
- Montako juttua keskimäärin vuodessa?
- Onko käynyt sovittelutoimiston järjestämissä lisäkoulutuksissa?

- Miten etenee tavallinen sovittelusi?
 - mitä teet kun sovittelutoimisto ottaa yhteyttä jutusta, kuinka nopeasti otat(te) yhteyttä osapuoliin jutun jakamisen jälkeen
 - Miten hyödynnät esitutkimateriaalia sovittelussa?
 - Miten toimit jos asianomistaja esittää kohtuuttomia korvausvaatimuksia?
 - Miten toimit jos osapuoli kyselee sovittelijalta mikä olisi kohtuullinen korvaus asiassa?
 - Missä vaiheessa sovittelija puuttuu osapuolten väliseen keskusteluun?
 - Miten sovittelija vetää sovittelutilannetta?
 - Oletko enemmänkin kuuntelija vai tilanteen hallitsija?
 - Onko tilanteessa puheenjohtajaa?
 - Mitä teet jos sovittelu jumiutuu pattitilanteeseen eikä tunnu etenevän?
 - Miten aktivoit passiivista osapuolta kertomaan omat näkemyksensä ja toiveensa?
 - Millainen on yleensä sovittelijoiden välinen työnjako?
 - Mikä on mielestäsi onnistuneen sovittelun kriteeri? !!
- Millainen rooli Sinulla on sovittelussa?
- Muuttuuko roolisi eri parin kanssa toisenlaiseksi?
- Muuttuuko roolisi jutusta toiseen?

- Mitkä ovat yleisiä hyvän/huonon sovittelijan tunnusmerkkejä/ominaisuuksia?
 - Millainen on hyvä sovittelija?
 - (kunnioitus, keskustelu, huomioonottaminen)

- Millainen on hyvä sovittelu?
 - dialogisuus, aktiivinen osallistuminen, ei sopimuskeskeinen (prosessi on tärkeä)

- Miten sovittelijoiden koulutusta voisi mielestäsi kehittää? Mihin osa-alueisiin pitäisi keskittyä enemmän? Onko sinulle tullut vastaan tilanteita joihin et mielestäsi ole saanut ollenkaan koulutusta?